

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

Avarlar, birçok yönden, Avrupa ve Avrasya tarihinde bir bilmece olmuş ve bu şekilde kalmışlardır. Bugüne kadar kökenleri ve etnik yaratılışlarıyla ilgili olan kilit sorular çözülememiştir. Aynı şey, en azından Avrupa'da, Bizanslı ve diğer tarihçilerin yazıları sayesinde, edindiğimiz bilgiler dışında eksik kalmış tarihleri hakkında da söylenebilir. Tarihlerine veya tarih öncesi dönemlerine ait Asya safhaları ile ilgili daha da az şey bilinmektedir. Bu sonucusu, Avar halkının etnik ve belki de dil bilimsel kökenlerini saptamak için çok önemlidir. Öte yandan, artık şüphe kalmamıştır ki Avarlar - Avrupa kaynaklarında sık sık karıştırıldıkları kendilerinden önceki Hunlar gibi- zaman içinde çeşitli etnik ve dil unsurlarını kendi çekirdek halkı ile birleştirmeleri anlamında karışık bir halktı.

Oldukça şüpheli gördüğümüz bir teoriye göre, Avar etnonimi, ilk olarak 5. yüzyıla kadar geri bir dönemde, Herodotos'un Tarihler'inde kaydedilmiştir. Aslında, Herodotos sadece tahminlere göre hiç yiyeyeceği olmadan okunu bütün dünya etrafında taşıyan Abaris adında kuzey dağlarının ötesinde yaşadığına inanılan Hyperboreanlardan birinin hikâyesinden bahsetmiştir (IV: 36). Bu kaydın, Karadeniz'in kuzey kıyısında yaşayan, eski Yunan kolonilerinin komşusu olan step halkları arasındaki bazı Şaman törenini ima edebileceği düşünülür.¹ Asıl durum, Avarlarla uzaktan ilişkili olan Kuzey Avrasya veya Kuzey Orta Asya'daki bazı kültürleri gösteriyor olabilir. Ancak özel isimlerin genellikle etnonimleri yansıtmalarına rağmen Abaris'in bir halkın ismi olabileceği pek mümkün gibi gözüküyor.

Bazı modern tarihçiler, Avarların tarihi kökenlerinden bahsederken, bir zamanlar Çin'in kuzey bozkır sınırlarında yaşamış olan, büyük ihtimalle proto-Moğol nesil olan halkları kastetmektedirler. M.Ö.'ki ilk bin yılın geç döneminde, Çin kaynaklarında bunlar, Çince "barbar"ın genel anlamını belirtmek için ortaya çıkan bir isim olan Hu olarak bilinirdi. Esasen Hu ibaresi Çinlilerce tanınan ilk atlı okçu olarak gözükmektedir. Aslında, Çinliler ata binme ve yay germe tekniğini batıdan gelen İranlı halklardan (Sako-Sakalar ve Sarmatanlar) öğrenmişlerdir. Her halükârda, Hu terimi, daha sonra, Avrupalı Hunlardan önce gelen Asyalı Hunları da içine alacak şekilde, hemen hemen Çin'in kuzey sınırlarında yaşayan bütün "yay halkları"nın kapsayacaktı. Bu grupları birbirinden ayırt etmek amacıyla, esas Hu'lar daha sonra Çin kaynaklarında Donghu, "Doğu Hu" olarak belirtilmiştir. Ayrıca, M.S. ilk yüzyıllarda Çinliler iki ana Donghu grubu teşhis ettiler - kuzeyde Siyengiler ve güneyde Wuhuan veya Wuwanlar. Bu etnik isimlerin o zamanlar tam olarak nasıl telaffuz edildiği tarihi dil biliminin meselesidir. Bu anlamda, Çin bilimcisi Edwin Pulleybank, fonotik imkanları inceledikten sonra, kuzeyli grubun etnonimini *Sarbi olarak kurdu. 6. yüzyılda bu isim Çin kaynaklarında Shiwei olarak gözükmektedir. Aslında Moğollar olan Mengwular bu etnik yapılanma içinde en son ortaya çıkmışlardır.² Aynı şekilde, Pulleybank kendisine göre, güney grubunun da esas etnonimini, sonraki (Avrupalı) Avarlarla aynı şekilde *Awar olarak kurdu. Bununla birlikte, iki ayrı etnik ve tarihsel oluşum aynı şekilde Donghu'lardan gelir: 1) 4. yüzyılın geç döneminde Çin hanedanlığı olan Kuzey (Bei) Wei'yi kuran Tabğac veya (Çin kaynaklarında) Tuoba 2) 4.-5. yüzyıllarda Altay dağlarından Baykal gölüne ve Mançurya'daki Büyük Hinggan sıra dağlarına kadar uzanan geniş bir arazide güçlü bir kabile konfederasyonu kuran Rouranlar veya Roanruanlar. Akademisyenler, genellikle bu iki grubun her ikisini de Siyengi ile bağdaştırırlar, çünkü Siyengi'nin Wuhuan'ın büyük bir bölümünü içine aldığına inanmak için bir neden vardır. Rouranlar bu şekilde özümlemiş Wuhuan halklarından türemiş olabilirler, bu da (eğer Pulleybank'ın açıklamalarını kabul edersek) Avarlar'la olan birlikteliklerini açıklar. Bununla beraber, Rouranlar ve (Avrupalı) Avarlar arasındaki gerçek bağ muhtemelen doğrudan doğruya değildi.

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

Rouranlar ve sonradan gelen Avarlar arasındaki ilişki ne olursa olsun, Avarların batıya göçlerine geçmeden önceki durum hakkında birkaç kelime söylemek yerinde olur.

Rouranların veya en azından hakim olan ögelerinin Proto-Moğol (veya Moğol) kabilelerinden, yani Wuhuan veya Siyengi'den, geldiklerini belirtmiştik. Bu oluşumun detayları halen bilinmemektedir. Bununla beraber, Weishu'da anlatılan (Kuzey Weilerin Tarihi) bir efsaneye göre, 4. yüzyılın ilk zamanlarında, daha önceden çok iyi bir süvari olan ve yakalanan bir esir, ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra, topladığı benzer kaçaklarla dağlara kaçmış. Oğlu, Tabğac (Tuoba) hükümdarı Taiwudi'nin daha sonra açıkladığı gibi bu insanları, "solucanlar kadar önemsiz olduklarından" (Ruanruan olarak değiştirilen) Rouran adı altında birleştirebilmişti. Ruan ismi Çin dilinde çağrışımına göre solucan gibi kıvrılarak sürünmek demektir. Gerçekten de, böyle bir tasvir Çinliler için çok açıktır. Bununla birlikte, ruan'ın, abarga, "yılan, yılan gibi olan hareket" yapısındaki Moğolca abar kökünün - "tırmanmak, güçlkle tırmanmak veya sürünme"nin bir tercümesi olup, bunun karşılığında bir saç stilini veya bir yılan totemini belirttiği de önerilmiştir. Durum ne olursa olsun, Moğol yapısı Apar veya Abar/Avar (Awar) gibi Rouran ve sonraki Avarlarla ilişkili çeşitli yapılarla bağlantılıdır.

Genelde, Rouranların tarihi - ilk hükümdarları Kütelbüri'den (=Shelun, 402-410) Anagui'nin (=Anahuan, 520-552) saltanatından sonra devletlerinin dağılmasına kadar - az çok, güneydeki (Çin'de) Tabgac (Tuoba) Wei Hanedanlığı ve en çok da kuzey ve kuzeybatıdaki Türkçe konuşan gruplarla devam eden mücadele olarak özetlenebilir. Bu şartlarda, Weishuda bize Çince Tujue'deki "Turk" (Türk) etnoniminin ilk tarihi kaydını vermektedir, yine de belirtmek gerekir ki bu isim genel olarak Türkçe konuşan halkları değil sadece Asina (=Ashina) kabilesi etrafında toplananları kastediyordu. Bu Türkler, diğer Türkçe konuşan halklar gibi Rouranların boyunduruğu altına girmişlerdir.

Rivayete bakılırsa derebeyleri için metal işleme rolü üstlenmişler ve Altay bölgesine yerleştirilmişlerdir. Bu ilişkinin, Asina'nın Rouran İmparatorluğu'nun düşmesini tahrik etmesinde, etkili olduğunu kabul edebiliriz. Bu, durum 6. yüzyılın ortalarına doğru, Çin'deki Kuzey Wei Hanedanlığı'nın batı ve doğu Wei şeklinde kısa süreli devletler olarak ikiye ayrıldığı belirsiz bir zaman diliminde meydana gelmiştir. Güneybatı'da bir Orta Asya devleti olan Eftalitler (Yeda) veya "Beyaz Hun"lar sonlarına yaklaşıyorlardı. Eftalitlerin kendi kökenleri hakkında belirsizlikler çoktu. Bazı akademisyenler, onların muhtemel Hunların derin bir kolu olduklarına inanırken, diğerleri onları, Yüceçilerle³ bağlar, İran ve Oğuz Türkleri birleşiminde görürler. Turan havzasındaki oturdukları bölgede -Seyhun ve Ceyhun nehirleri- alttabaka kesinlikle Farsça konuşuyordu ancak 3-4. yüzyıldaki arkeolojik bağlam, ya Hunluların bazı gruplarıyla ya da daha büyük ihtimalle Oğuz Türklerinin (Hunlarla bağlantılı olan) dil atalarıyla bağlantılı olabilen göçleri belirtirler. Bununla birlikte, Eftalitlerin Rouran İmparatorluğu'nu sağ kanadı olduğuna dair çelişkili bir öneri vardır (Golden 1992: 77). Durum her ne olursa olsun, Eftalitlerin topraklarının Awar isminin türemesi ile de tanındığını ve Bizanslı Yunan ve diğer kaynakların War ve Hun isimlerindeki, Ouarhunitler (Avar-Hun) olarak tanınan bir grup oluşturan kabilelerin yerini burada saptadıklarını eklemek önemlidir.

İ.Ö. 545 yılında, Asina Türklerinin hükümdarı olan Bumin (=Tumen), Batı Wei İmparatorluğu tarafından, kendisine Rouranlara karşı ittifak yapmayı teklif eden bir elçi grubunu kabul etti.

Aynı dönemde, Rouranların boyundurluğu altında bulunan ve Türkçe konuşan Tölös

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

kabileleri benzeri bir şekilde bu son akınına baş kaldırdılar. Bumin'in Asina atlıları Cungarya ve Gobi geçitlerinden ani ve karmaşık bir şekilde Moğl Altaylarına saldırdılar. Bumin, kendisini Rouranın boyundurluğundan kurtarmak istese de, yine de onlara karşı sadakatsiz olarak gözükme istemedi. Bununla beraber, 5-6 yıl sonra, Bumin kışkırtmaları destekledi. Rouran Kağanı Anagui'ye, gerçekleşmesi mümkün olmayan soylu bir evlilik teklif etti. Bu reddedilince (Anagui'nin elçileri öldürülünce), bir Çinli prenses ile evliliğiyle bağlantılı olarak en sonunda Batı Wei ile bir anlaşma yapmayı kabul etti. 552 yılının kışında, Bumin nihayet orduları Rouranlara karşı sürdü. Yenilgiye uğrayan Anagui intihar etti. Bumin'in kendisi ya zaferiyle aynı yıl ya da büyük oğlunda öldüğü ertesini yıl vefat etti. Mukan ismi ile daha önce Rouran hükümdarlarının kullandığı kağan (bu unvan ilk olarak 300 yıl evvel Siyengi tarafından tanıtılmıştı) unvanını alan (553-573) küçük oğlu Kusu (kuş) yerine geçti.

Rouran direnişi bir süre devam etti ama 554'te devletleri gerçekten yok oldu ve çok büyük bir Türk imparatorluğu onun yerini aldı. Bazı tarihçiler ona Kök Türk İmparatorluğu olarak gönderme yaparlar fakat biz bu terimden kaçınmanın en iyisi olacağını hissediyoruz⁴. Mukan doğrudan, Moğol Altayları'ndan Orhon nehrine kadar olan doğu kısımlarına hükmederken, amcası, Bumin'in küçük kardeşi İstemi (552-575) - aslında İran'ın asalet unvanı olan yabğu sıfatını aldı- Cungarya'nın batısındaki topraklar üzerinde yetki verildi. Ve şurası kesindir ki, gelecekteki Avrupalı Avarların ilk olarak tarihin odağı haline gelmeleri, İstemi'nin batıya doğru ilerlemesinin bir sonucudur.

Bu aşama, ya 554 ya da 555'te İstemi'nin Aral Gölü'ne ulaşması ve Eftalitlerle uzun süren bir mücadeleye başlaması olarak saptanabilir. Bu Türk baskısı ipek yolunun merkezi kısımlarının kontrolü için ekonomik mücadelenin bir parçası olarak görülmüştür. Ama, öngörüldüğü gibi Eftalitler önceki Rouran devletinin "sağ kanadını" gerçekten oluşturmuşlarsa, o zaman İstemi'nin hareketleri, önceki Rouran devletinin topraklarında Türk Asina saltanatını kurmak amacındaki bir teşebbüs olarak açıklanabilir. Durum, çeşitli zamanlarda, Asina'yı müttefik olarak kazanmak isteyen Bizans ve İranlı Sasani İmparatorluklarının, uzun zamandan beri süren rekabetleri yüzünden daha da karmaşık olmuştu. 557'de, öncelikle ortak düşmanları olan Eftalitleri yıkmak niyetiyle İstemi, Sasani şahı Hüsrev Anuşirevan (531-579) ile ittifak yaptı.

Eftalitlerin son direnişi nihayet 567 civarında sona erince, eski müttefikler arasındaki gerginlik alevlenecek ve 568'te İstemi, Bizans ile bir askeri anlaşma yapacaktır. Ancak, eğer bir adım geriye gidersek, Eftalitlere karşı önceki Türk-İran ittifakının sona erdiği tarihlerde -eğer Bizanslı tarihçi Protektor Menander'in (M.S. 6. yy.) bize verdiği rakamlara inanırsak- takriben 20,000 kişi (Eftalit) Orta Asya'yı terk etmiş ve Kafkaslar ile Karadeniz steplerinden geçerek, sonunda Avrupa tarihindeki Avarlar olarak yer almak üzere güney doğu Avrupa'ya varmışlardır. Bir yazarın da tespit ettiği gibi, kesin demografik rakamlar, kesin istatistiksel bir gerçek olması gerekirken daha çok artistik bir stil oldukları için, ortaçağ kaynaklarında daima bir problem olmuşlardır (Tuchman 1979: xvii).

Ancak, diğer yazarlar batıya göçte esas alınan 20,000'in nihai olarak 50,000'e çıkmasını kabul etmişlerdir (Grefenauer 1978: 289). Aslında Avar isminin batı kaynaklarında ilk ortaya çıkışı, Panim'li Priscus'un 463 yılı hakkındaki yorumunda bulunmaktadır. Priscus'a göre: "O zamanda, doğu Romalılar, Saragurlular, Ugorlar ve Onogurlar gibi Sabirler tarafından saldırıya, uğrayan ve yerleşim yerlerini terk eden halkların elçilerini kabul ettiler. Aslında Sabirler, okyanus yakınında yaşayan, oturdukları yeri değiştirmeye

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

zorlanan Avarlar tarafından kovuldular (Excerpta de legationibus). İlgili şartların ve zaman diliminin Avarların, bu durumda, Avrupalı Avarların ataları değil, Rouranlar olmasını belirtmesine rağmen, göreceğimiz gibi bu tarihi detay, yüz yıl sonra, bir önceki paragrafta tasvir ettiğimiz olaylar sırasında, bu sonrakilerin Avrupa'ya hareket etmesinde tayin edici rolü vardır.

Kilit tarih, Kandikh tarafından İstanbul'a, imparator Justinyen'e (527-565) "bütün halklar arasında en yüce, en cesur ve gerçekten yenilmez" olan Avarların en sonunda geldiklerini haber vermek için elçilerin vardıkları yıl olan 558'tir. Bundan önce, Menander'in bahsetmiş olduğu 20,000 kişi Kafkaslara varmıştır. Türk-İran koalisyonunun tamamlanması bu ilerleme için ana motif olmakla beraber, liderlerin Bizansla ilişkiye geçmek istemelerinin de nedeni olmuştur. Bu, Kafkaslarda yaşayan Alanların ara buluculuğu sayesinde gerçekleşmiştir. Mültecilerin etnik yapısı hakkında ise - belki de geniş bir etnik-politik anlamda, aslında esas Eftalit devletinin bir parçası oldukları için, onların Eftalit olduklarını söyleyebiliriz - ancak bunlar, Eftalitlerde olduğu gibi, karışık bir halktı. Büyük bir olasılıkla, erken dönem Hunlar zamanında veya başka tarihlerde, özellikle Orta Asya'ya hareket eden Oğuz kabileleri gibi az çok dil bilimi açısından Türkçe konuşan göçmenler tarafından özümsemiş Orta Asya İran halklarını da kapsar.

Aralarında, önceki Avar-Rouran bağlantısı ile ilgili Moğol unsurlarının da olma olasılığı vardır. Bununla beraber, Avrupalı Avarların kökenini tasvir ederken, Simokatta Theophylakt, (Avrupalı Avarlar hakkındaki tarihi bize birçok bilgi verir) Avrupalı Avarların önceki Avarlarla (yani Rouranlar) aynı olmadığından çok emindi. Onlara "sahte Avarlar" adını verdi ve kökenlerini War ve Hunlarda veya daha önce belirttiğimiz Ouarhu Avar-Hun kabilelerinde buldu. Theophylakt'a göre, önceki Avarlarla eşit görülmeleri "sahte avarların" ilerlemesine çok yardımcı olacak bir yanlış anlaşılma yüzündendir.

Şöyle ki, Sabirler ve diğer halklar, War etnonimini duyunca, kendilerini 5. yüzyılda yenen (EH Priscus'un belirttiği gibi) Avarlar sanıp telaşa kapıldılar. Halbuki War, Hun ve onlara eşlik edenler yanlış anlaşılma tanımlamanın kendi lehlerine işlediğinin çok çabuk farkına varıp, böylece "Avar" ismini almaya karar verdiler. Metin şöyle der: "Barseltler, (Barsiller) Unnugurlar (=Onugurlar, EH), Sabirler ve onların yanındaki Hun kabileleri, War ve Hun halklarının sadece bir kısmının kendi topraklarına doğru aceleyle ilerlediklerini görüp, korkmuş ve Avarların kendilerine doğru göç ettiği kanısına varmışlardır. Bu nedenle, kaçaklara harika hediyeler verip, bu yolla kendilerini güvenlik altına alabileceklerini düşünmüşlerdir. War ve Hunlar şartların kendileri için ne kadar iyiye döndüğünü görünce, yapılan yanlışlıktan yararlanıp kendilerini Avarlar olarak adlandırdılar" (Theophylact, VII 8.3-5). Kandikh'in Justinyen'e gönderdiği övünge mesajın dahi genel aldanışın bir parçası olduğu ortaya çıkacaktır. Ancak öteki taraftan, Menander'e göre, İstemi Türklerinden önce 20,000 kişilik asıl topluluğun Orta Asya'dan kaçmasından bir süre sonra, Türk lideri onları Avarlar olarak adlandırmıştır. Menander, İstemi'nin: "Avarlar kuş değiller, havada uçup Türk kılıçlarından kaçamazlar; balık değiller, suya dalıp derin sularda yok olamazlar; toprak yüzeyinde dolanırlar. Eftalitlerle işim bitince, Avarlara saldıracağım ve benim gücümde kaçamayacaklar" dediğini aktarır (bakınız Gumilev 1967: 36).

Avarlar veya "sahte Avarlar", nasıl kabul ederseniz, güney doğu Avrupa'da Pannonia ovasına vardıkları zaman, birçok etnik grup onlarla birleştiler. War ve Hunlardan bahsederken, Theophylact onların daha sonra kendileri ile yakından bağı olan Türklerden kaçan ve aşiretlerine 10,000 kişi ekleyen üç halk ile -Tarniakh, Kotzagirler ve

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

Zabenderler- birleştiklerini belirtir (VII 8.16-17).⁵ Onların boyundurukları altına giren Sabirler, Onogurlar ve diğer kabileler benzer şekilde Avrupa Avarlarının büyüyen insan gücüne katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca, bu sonucusu Azak Denizi etrafında ve Karadeniz steplerinde Onogurlar, Utigurlar ve Kutrigurlar ve benzeri şekilde Sarmastlar ve büyük ihtimalle Ugor grupları-Bulgar kabileleri ile karşılaşmıştır. Sonuç olarak, Avarların, önceki yüzyılda Atilla Hunlarının önderlik ettiği büyük kabile birliğinin bir parçası oldukları, çeşitli halkları ve parçalanmış grupları birleştirme veya yok etme konusunda başarılı oldukları söylenebilir. Böylelikle, niçin Orta Çağ tarihçilerinin sık sık Avarları erken dönem Hunlarla tanımladıkları da anlaşılabilir.⁶ Tabii ki bazı önemli değişiklikler vardı. Atilla'nın devletinin merkezi kısmı Sirmium etrafında hâlâ toprakları bulunan Gepidler tarafından Hun liderinin ölümünden sonra ele geçirilmişti. Halbuki diğer Alman soylu gruplar komşu bölgelere yerleşmişlerdir.⁷

546'da Longobardları Pannonia'ya getirecek yeni bir Alman göçü hazırlanıyordu. Son tahlilde en önemlisi son, M.S. geç 5. - erken 6. yüzyılda Slav göçlerinin batıya ve güneye doğru hareketlilik ve yoğunluk kazanmasıydı. Aşağı step İnan etkileri geliştiren, Slav bir grup olan Antlar imparator I. Justin'in (518-527) saltanatı zamanında aşağı Tuna'nın güneyine ilk bağımsız saldırılarını yapmışlardır. Justin'in yeğeni ve halefi Justinyen zamanında, Justinyen'in 555'te eski Roma İmparatorluğu topraklarında tekrar imparatorluk kurallarını geçerli kılmasına ve geniş bir devlet kurmasına rağmen Slav, Anta ve Bulgar, yani Kutigur saldırıları sürekli olan olaylar haline gelmiştir. Ancak, yeniden fethetme çabaları, özellikle İtalya'da Ostrogotlara karşı, imparatorluğun kaynaklarını tükettiği uzun ve mali açıdan yüklü savaşları da beraberinde getirmiştir.⁸ Ve üstelik, savaşların tam ortasında felaket bir veba patlak verdi.

Arap tarihçiler bunu daha sonra Justinye'nin ismi ile birleştirdiler. Bazı modern tarihçilerin, bu salgını doğrudan Justinyen'in genişlemesine bağladıklarını ekleyebiliriz. Örneğin, bir yazarın saptamasına göre: "Bir noktada veba, aralarında iletişimin kurulmasından dolayı uzak toprakları bütünleştirdi ve onlar da benzer felaket kaderi paylaştılar. Veba'dan sonra ayrıldılar ve geç antik çağın sosyal düzenini yıktı (Goldstein: 1990: 67)". Justinyen, Avar elçisi Kandikh'in kendisine 558'te gelip halkının gelmiş olduğunu bildirdiğinde, imparatorluğunun zayıflığının farkında mıydı? Farkına varmış olabileceği görünüyor. Roma yayılma hareketi foederati ile bağlantılı olarak Avarları, Slavlara ve Bulgarlara karşı müttefik kabul edip, onlara yıllık haraç ödemeyi kabul etti. Bizans, önceden Bulgarları, (daha uzak olan) Utigurları (Bizans için daha tehlikeli olan) Kutrigurlara karşı desteklemiştir. Kutrigurlar Pannonia'ya giderken Avarlara katıldıkları halde, Avarlar şimdi bu diplomatik açıdan yıkıcı hareketlerin içinde bulunuyorlardı.

Avarlar 561'de liderleri Bayan (Baıavos, yani Türkçe bay, Moğolca bayan "zengin, varlıklı") önderliğinde, Pannonia'ya vardılar. Bayan'ın kendi özel ismi mi yoksa soylu bir sıfat mı olduğu hâlâ açık değildir. Her halukârda, Çin sınırlarına ve Siyengi'ye dayanan step geleneklerine bağlı olarak Bayan kağan unvanını almıştır (tarihi kaynaklarda kagan, Kakanus vb.). 562'de başka bir Avar elçisini İstanbul'a gönderip, bu sefer imparatorundan sadece para değil yerleşmek için toprak da istemiştir.

Aslında, Avarlar sadece bugünkü (küçük) Scythia olarak bilinen Dobruca ile aşağı Tuna'da Wallachian ovasını işgal etmişlerdir. Bu araziye ellerinde tutmak hevesindeydiler. Justinyen ise İstanbul'un bu kadar yakınına potansiyel olarak tehlikeli halkların yerleşme olasılığından hoşlanmıyordu. Bunun yerine, onlara aşağı Pannonia'daki toprakları teklif etti. Bayan bu teklifi reddedince, ordularını kuzey batıya,

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

Karpatları geçerek Merovenj Frankların sınırlarını belirten Thüringia ve Elbe nehirlerine doğru sürdü. Tours'lu Gregory Historiae Francorum'unda (IV 23) ilk olarak "Hunların" (=Avarlar), Frank ülkesini oğulları arasında bölen Merovenj hükümdarı I Clothar'ın (511-561) ölümünü takiben Franklara saldırdığını yazar. Reims hükümdarı Clothar'ın oğlu Sigibert (561-575) istilacılara karşı yürüdü ve onları, büyük ihtimalle Magdeburg yakınlarında bir yerde 562'de yendi.

Justinyen 565'te ölünce, Avarlar İstanbul'a başka bir elçi gönderdiler. Ama yeni imparator II. Justin (565-578) kendisinden öncekine göre "barbarlara" karşı çok daha az diplomatikti. Justin açıkça Avarların isteklerini reddetti ve Justinyenin onlara ödediği yıllık ödemeleri de iptal etti. O zaman Avarlar kuzey batıya doğru ilerleyip Franklara bir kere daha saldırdılar. 566'da ortaya çıkan Gregory'nin savaş hakkındaki yorumları çok enteresandır. Görünüşe göre tam Franklar savaşa

başlayacakken: " ruh çağırmada çok yetenekli olan Hunlar onların gözlerinin önünde birkaç hayalet şahsı dans ettirdiler ve onları kolayca yendiler" (IV: 29). Görünüşe göre Avarlar, karşıtlarına korku aşılama amacıyla, bazı şaman tarzı hileler kullanmışlar. Ama bunun gerçekte ne olduğunu söylemek çok zor. Frank ordusu savaş alanından kaçtı ve kralları Sigibert hapsedildi. Özgürlüğünü tekrar kazanmak için Sigibert Avarlara "birçok değerli hediye" vermek zorunda kaldı. Aynı zamanda Bayan'la bir anlaşma yaparak Avarlarla "hayatının geri kalan kısmında" barışı korudu (IV: 29).

Avar devleti veya daha kesin olarak kabile birliği, bu zamana kadar çok geniş bir yüz ölçümüne ulaşmıştı. Batıdaki Thüringia'dan (veya en azından Sudetler'den) doğudaki Don nehrine kadar, güneydeki Tuna'dan belki de kuzeydeki Baltık Denizine kadar yayılmıştı. Bu zamana kadar, Avar devleti, çeşitli Türk (Hun, Bulgar), İran ve Karadeniz stepleri ile etrafını çeviren topraklardaki düzenli halklar dışında, muhtemelen hepsi olmasa da, erken Orta Çağ Slavlarının çoğunu bir araya getirdi. Ünlü İngiliz tarihçisi Arnold Joseph Toynbee (1889-1979) yüksek bir bilimsel değer taşıyan Tarih Çalışması'nda Slavlar hakkında, çevre bilim açısından zayıf olan, bataklıklarda yaşayıp "insan sürüsü" olmaktan başka bir seçimi olmayan, Avarların sadece tarih arenasına getirdikleri portresini çizmektedir (1987 I: 152).

Ancak böyle bir sonuç yanıltır ve 20. yüzyılın ilk yarısında türeyip Slavların genel tarihsel rolünü küçültmek için elinden geleni yapan Alman milliyetçi teorilerinden kaynaklanmaktadır. Aslında kaynaklarda da iyice belgelendiği (ve bizim de daha önce belirttiğimiz) gibi Slav göçleri Avarların Avrupa'ya gelmelerinden yarım yüzyıl öncesinden başlamıştır. Justinyen'in Avarlarla 558'de sonuçlandığı foedus'a kadar, Bizans topraklarına yapılan Slav saldırıları bağımsız, anlık hareketlerdir. Bazen Bulgar-Kutrigur grupların yanlarında olduğu çeşitli Slav ve Anta güçleri Bizans topraklarının içine doğru epey ilerlemişlerdi.⁹ Bu zaman diliminde, Bizans güçlerinin İtalya'daki Ostrogotlara karşı (533-555) ve aynı zamanda İranlılara karşı (527-532, 540-545) savaşa girmesi Slavların ilerlemelerini kolaylaştırdı. "Justinyen'in vebası", tehdit edilen toprakların demografik potansiyelini büyük ölçüde zayıflattı. 6. yüzyılın ortasında, 547'de veya 550-551'deki büyük istila sırasında Slavlar, ilk kez kışı geçirmek için Bizans topraklarına girdiği zaman, görünüşe göre tam anlamıyla bir Slav tarzı "toprak alma" hazırlığı vardı. En sonunda, 558-559'da Slavlar ve Kutrigur birliği üyeleri güneye doğru ilerlediler ve üç kola ayrıldılar: Ordularının biri Yunanistan'dan geçerek Thermopile'e vardı; ikincisi doğrudan İstanbul'a saldırdı, üçüncüsü ise Trakya Kerson'una gitti. Justinyen'in generali Belisarius'un (505-565) saldırıyı geri püskürtmeyi başarmasına rağmen Bizans

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

imparatorunun Avarlarla tam o sırada anlaşmasını yaptığı foedus diplomatik olarak hassas bir hamleydi.

Böylelikle, Slavlar, Avarlar gelmeden evvel önceliğe sahip oldular. Bununla birlikte, Toynbee'nin basitleştirmesine rağmen, Avarlar gerçekten Slav halkların göçünde önemli bir rol oynamıştır. Modern tarihçiler, Avarların Frank sınırına yaptıkları iki seferin, Suebian kabilelerini güneye ve güney batıya iterek batı Slavlarının (Çeklerin, Slovakların ve Lehlerin ataları) genişlemesi için toprakları boşaltarak Orta Avrupa'daki Cermen soylu halkları üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu belirtmektedir. Öteki yandan, Slavlar ve Avarlar arasındaki ilişkiler her zaman uyumlu değildi. Nestor'un kroniğindeki (= ilk Rus Kroniği) bir bölüm Avarların Slav Duleblere karşı ukala tavırlarının portresini çiziyor. Dulebler (=eski Rusçada Doulebi) büyük ihtimalle Doğu Karpatların içindeki Anta grubu olan Slavlardır. Avarlar, bu halkla, şüphesiz ya Karpatları geçerek Franklara yapılan akınlar sırasında ya da daha sonraki bir zamanda karşılaşmışlardır. Nestor'un kroniği, küçük düşürücü olarak Duleb kadınlarını eyerlere bağlayıp kendi yük arabalarını çektirdiklerini ve bunun o günün ataerki toplumunda Avarların ne kadar zalim olduklarının bir göstergesi olduğunu iddia eder¹⁰. Slavlar, Avarları Slav dillerinde daha sonra "dev, güçlü" anlamına geldiği sanılan "Obri" (Ob're, Obre) olarak adlandırdılar (bakınız Vasmer 1987 III: 107; Skok 1972 II: 535).

Avarlar, 567'de aşağı Pannonia'da o zaman Gepidlerle savaşta olan Langobardlarla "ebedi anlaşma" (foedus perpetuum) yaptılar. Langobardlar, Gepidlere karşı olan hareketlerde büyük bir yük taşıırken, Avarlar önce Gepidlerin elinde olan Sirmium'u ele geçirmekte ısrar ettiler. Langobardlar (Avarlar) ve Gepidler arasındaki çarpışmalar sırasında imparator II. Justin'in galip gelen tarafı görmeyi beklemek için tarafsız kaldığını eklememiz gerekir. Ancak, yenilgiyle yüzyüze gelen Gepidler, Sirmium'u Bizanslı kumandan Bonos'a teslim etmeyi tercih ettiler. Avarlar, kuzeyden gelip Gepidlerden aldıkları bütün toprakları istedikleri zaman, zaten Gepid güçlerini hemen hemen bozguna uğratmışlardı. Langobard kralı Alboin (565-571) yakın zamanda halkını bölgeden geri çekmeyi daha uygun buldu. Papaz Paul'e göre, 3 Nisan 568'de Langobardlar İtalya'ya gitmek üzere Pannonia'yı terk ettiler - bu göçmenlerin (erkekler, kadınlar ve çocuklar) toplam sayıları görünüşe göre ana kafilede (Langobardlarla beraber Gepidler, Suebler, Bulgarlar, Sarmat, Pannonialar) 100,000'di ve ek olarak 20,000 Sakson daha sonra bu büyük göçe katılacaklardı (II 6-7).¹¹

Gepid topraklarını eline geçiren Avarlar, Sirmium'u elde etmek için mücadele sürsede, artık Pannonia'ya kesin olarak yerleşmişlerdir. Kumandan Bonos Avarlarla olan pazarlıklarında küçük başarı sağlıyordu. Bu durumda, Bayan kendi ordusundan 10,000 Kutrigur'un Sava nehrini geçip Dalmatia'yı yağmalamalarını emretti. 568'de, Bayan, bu sefer Targitai (kaynaklarda Tergazis olarak geçen) tarafından önderlik edilen yeni bir elçi grubunu İstanbul'a gönderdi. Sirmium'u teslim etmelerini ve yıllık altın ödemesinde bulunmalarını istedi. II. Justin reddetti. Bonos'a Sirmiumun savunmasını güçlendirip, Avarların Tuna'yı geçmemelerini sağlamasını emretti. Öyle görünüyor ki, o zamana kadar Türk lideri İstemi, Avarların farkına varmıştı. Önceden belirttiğimiz gibi, aynı yılda (568), önceki Sassanid müttefikleri ile gerginliğin patlak vermesi yüzünden, İstemi Bizans ile Bizanslıların Avarlarla anlaşma yapmamalarına dair bir şartı da içeren askeri bir anlaşma yapmıştır.

Buna rağmen, Bizans-Avar ilişkileri, gelecekteki 10 yıl boyunca zorlukla da olsa barış içinde sürdü. Bizanslılar ve Sasaniler arasında yeni bir savaş patlayınca (572-591),

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

İranlılar Avarlarla bir ittifak yapma teşebbüsünde başarısız oldular. Bizanslılara gelince, Türklere 575'te (veya 576'da) önceki anlaşmayı teyit etmek için elçi gönderdiler. Türkler, kaçınılmaz olarak, Bizanslıların Avarlarla savaşmadığı ve muhtemelen Avarlarla Bizanslılar arasında birtakım karşılıklı anlaşmaların olduğuna dair bir sonuç çıkardılar. Bu yüzden, Bizans elçisi Velentinus aralarına gelince soğuk karşılandı. Kaynaklarca Turxantos¹² olarak adlandırılan İstemi'nin oğlu, Valentinus'a şu cevabı verdi: "Sen Romalı değilsin, çünkü sen on dille konuşuyorsun....dillerinin biriyle bana yalan söylüyorsun, ötekisi ile ise benim esirlerimi, Ouarhuniteleri, (Avar-Hunları) kışkırtıyorsun" (daha fazla detay için bakınız; Gumelev 1967: 49). Bununla beraber, II. Tiberius (578-582), imparator II. Justin'nin yerine geçince güney doğu Avrupa'daki durum yeni bir kriz safhasına yaklaşıyordu.

579'da Bayan nihayet Sirmium'u almaya karar verdi. Avarlar şehre karargah kurup, sonraki üç yıl boyunca kuşatma altına aldılar. Bütün bu zaman süresince, şehir insanları evcil hayvanlarını yemeye zorlandılar ve şehirdeki kedileri yemeye başladılar. Umutsuzlukları, kuşatma zamanından kalan kalın bir tuğla üzerine yapılan kaba bir yazıtta yansıtılmıştır: "Tanrım! Şehre yardım et, Avarları geri püskürt, Roma'yı (Bizans İmparatorluğu) ve bunu yazanı koru" (Kovachevich 1977: 51; Jirecek 1990: 50; Sisic 1990: 219). Üstelik, Sirmium'un kuşatılması Bizans topraklarının büyük Slav istilasına rastlar. Bu muhtemelen 578 veya 579'da Avar hareketlerinden bağımsız ve onların isteklerine karşı olarak başladı.¹³ Bu durum, sonraki dört yıl boyunca devam etti. Bu çerçevede Menander, daha sonra 581'de 100,000 kadar Slavın Tuna'yı geçip Trakya'ya saldırdıklarını yazacaktır. Ertesi yıl Bizanslılar, bunun Avarlarla Slavlar arasında daha iyi yönetilen bir iş birliğine yol açacak yeni bir Slav saldırısını kışkırtmış olsa da, Sirmium'u Avarlara teslim ettiler. Şöyle ki, 583'te Bizans Anta kabile birliği ile bir ittifak sağlamayı başardı. Antalar güney Tuna'nın içlerine kadar giren Slav gruplara saldırıp onları Bizans topraklarından çekilmeye zorlamışlardır, fakat Bizanslılar, Avarlarla daha yakın bir iş birliğine girip yakın zamanda cevap verdiler. Görünüşe göre, Bayan tasvir edilen olayların tırmanışı sırasında veya hemen öncesinde, muhtemelen 582'den sonra, yani Menander'in tarihi raporunun son yılında öldü. Her halukârda, ismi sonraki tarihlerde görülüyor. Arkeologlar, onun Debrecan (Kuzey doğu Macaristan) yakınında Tepe'de bulunan bütün Avar mezarlarının en zengini olan, zengin asil mezarına gömülen insan olduğuna inanıyorlar. Mezarda, Bayan'ın saltanat zamanıyla bağlantılı olabilecek, Justinyen ve II. Justin zamanından kalma madeni paralar vardı. Taht, Bayan'ın büyük oğluna geçti. Kaynaklarda ismi belirtilmez ama, 583-584'ten sonraki olayların gidişatından ve Bizansla pazarlıkların niteliğinden anlaşıldığı kadarıyla daha zor bir karakterin Avarlar arasında iktidara geldiği söylenir. 582 yılında, imparator Tiberius'da tahtı damadı Maurice'e (582-602) bıraktıktan sonra öldü.

İmparator Maurice, güçlerinin çoğunun doğuda Sasanilere karşı savaştığı gerçeği karşısında batıda (yeni) kağanı yatıştırarak durumu kurtarmaya çalıştı. Avarlarla pazarlıklar bazı garip detayları da içermektedir. En önemlisi, Maurice, Justinyen zamanında yapılan anlaşmaya uyarak onlara yıllık 80.000 altın madeni para vermeyi kabul etti. O zaman Kağan imparatorundan iki tane daha çok abartılı hediye istedi bir fil ve altın bir kanepesi. Her ikisi de kendisine gönderildi. Ancak, kağan file bir bakışta onu geri gönderdi, daha sonra altın kanepesi de değersiz olduğunu iddia ederek geri gönderdi. Anlaşmaya varılan 80,000'nin üstüne bir ek 20,000 daha altın para istedi. Maurice reddince, Avarlar, Augusta ve Vaminacium şehirleriyle beraber Singidunum'u (bugünkü Belgrad) aldılar. Bu olay 584 yılında meydana geldi. Monemvasia Kroniği Avarların İstanbul'un "Uzun Duvarlarına" kadar gelip hatta Anadoluya geçtiklerini iddia

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

ederler. Slavlarla beraber Teselya, Eski Epirus'u, Attica'yı, Euboea'yı yağmalayıp Peloponnes'a geçtiler. Bu akın sırasında Selanik ilk defa Slavlar tarafından kuşatılmıştır. Ertesi sene (584'te), Maurice, barışı sağlamak amacıyla Avarlara yıllık ödemenin 100.000 altın paraya çıkarılmasına karar verdi.

Ancak barış kısa sürdü. Theopyhlakt Simokatta, bize, Bokolabras adında, kağanın karısı ile ilişkisi olduktan sonra hayatından endişe eden ve Tuna üzerinden geçip yıllık ödemeleri toplayan Avar elçisi Targitai ile aynı zamanda İstanbul imparatorluk sarayına gelen bir Türk Şamanın hikâyesini aktarır. Kaçak, Maurice'e kağanın hileli barış yaptığını ve İmparatorluğa karşı askeri müdahaleler bile sürdürdüğünü anlattı. Maurice, Avar elçisini hapse atarak cevap verdi (I 8). Kaçak Şaman olayından sonra, 585-586'da Avar ordusu Trakya'da birçok şehri ele geçirerek Trakya'yı istila etti. Bizanslılar bu gücü geri püskürtmeyi başardıkları halde, 586'da Avarlar'dan ve Slavlardan oluşan 100,000 kişilik bir ordu bir kez daha Selanik'i kuşattı. Olaylar, 30-35 yıl sonra şehrin psikoposu John'un ilk kitabı Miracula s. Demetrii (St. Demetrius'un Mucizeleri)'de tasvir edilmiştir. Hikâyenin anlattığına göre, Selanik'in nüfusu zaten açlıktan tükenmiş bir haldeyken, şehir, bir melekler ordusuna önderlik eden ve şehrin kale burçlarında görünen parıldayan bir adam tarafından kurtarılmıştır. Durum her neyse, Selanik kuşatması kısa sürede kalktı; Avar ve Slav güçleri şehri terk ettiler ve Balkan kırsal alanlarını yağmalamaya başladılar. Bizans bir zaman sonra saldırganları yendi, ancak Tuna ve Balkan sıra dağları arasındaki arazinin çoğu İmparatorluk tarafından kaybedilmişti ve 588'de Avarlarla Slavlar Trakya'nın her tarafını yağmaladılar.

Tarihin akışı, 591'de Bizans-Sasani savaşı sona erince değişmeye başladı. 591-592'de Maurice, İranlılarla barış yaptı ve bu sayede ordusunun büyük bir kısmının doğudan tehdit edilen Balkanlara doğru ilerlemesini sağladı. Yakın zamanda Bizanslılar, Avarlara karşı tedbir almaya başladılar ve bu sonuncular, müttefik arayışı içinde İtalya'da Langobardlarla yeni bir anlaşma yaptılar. 593'te kağan yıllık altın ödemelerinin yeniden yükseltilmesini istedi. Maurice Avar isteğini reddedince, Kağan Singidunum'a (bu şehir savaşlarda sık sık el değiştirecekti) saldırdı. Ancak, bilinmeyen bir neden yüzünden, sadece yedi gün sonra Avarlar Singidunum'u terk ettiler. Kağan Slavlar arasından kendisi için Avar ordusunun binip Sava nehrini geçip Trakya'ya ve Propontus'un (Marmara Denizi) bütün kıyıları boyunca yeni bir saldırı başlatacağı gemiyi yapacak marangozlar buldu. Bir ateşkesin hareketleri durdurduğu görünüyor. Ancak, ertesi yıl (594), Maurice generali Priscus'u aşağı Tuna'da yerleşik Slavlara karşı gönderdi. Bu sefer sırasında, Avarların barış şartlarının ihlali olarak yorumladıkları gibi, Priscus ordusunu Tuna'ya sürdü. Bu nedenle Kağan 596'da bir defa daha Singidum'a saldırdı. Bizanslılar (yine Priscus önderliğinde) nehir güçlerini getirip Singidum'u kurtardıkları sırada, Avarlar şehir duvarlarını yıkmış ve halkı başka bir bölgeye aktarmak üzereydiler. Avarlar bu durumda hareketlerini başka bir yöne yönlendirdiler. 597'de Dalmaçya'yı istila ettiler ve aynı yıl Avarları, Slavları ve Bulgarları içeren başka bir büyük ordu 3. defa Selanik'i kuşattı.

Bu yıllar boyunca, Avarların, Kuzey topraklarında da mücadeleye girdiklerini eklemeliyiz. 593 ve 395'te (395-396) onları doğu Alplerde Bavaryalılara karşı Slav halka yardım ederken ve Orta Almanya Franklarına karşı savaşırken buluyoruz (bakınız Grefenauer 1978: 297, 305-306, 316; Erdeli 1989: 96; Sisis 1990: 224). Bununla beraber en can alıcı bölge hâlâ Tuna'nın güneyindeki topraklardı.

599 sonbaharında büyük bir Avar ordusu Tomis'e (bugünkü Köstence) saldırdı. Priscus

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

şehre yardım için aceleyle koştu. Avarlar ve Bizanslar, her iki ordu da, kışı şehir duvarları altında (görünüşe göre dostça) geçirdiler, fakat 600 yılında Paskalya döneminde Kağan başka bir Bizans ordusunun Nikopolis'e (Niğbolu) doğru ilerlediğini öğrendi. Avarlar onları yendi ve sonrasında da Edirne ve İstanbul arasındaki Drizipera'yı aldılar - şehirle beraber yerli Kutsal Şehit Alexander tapınağını da yıktılar. Bu en son neden için Theophylakt Simokatta, tanrının, Avar ordusunun üzerine kağanın yedi oğlunun da öldüğü bir veba gönderip, kağanı cezalandırdığını iddia eder (VII 14-15). Hemen sonra, Avarlar, Bizanslarla Tuna'nın iki taraf arasında sınır olarak kalacağı ve Avarlara yıllık ödemelerin

120,000 altın paraya yükseltileceği bir barış anlaşması yaptılar. Bununla beraber, aynı yıl (veya 601'de) Bizanslılar Tuna'yı geçip Avar topraklarının derinliklerine doğru ilerleyip Avarları Tisza nehri (muhtemelen bugünkü Voyvodina'daki Titel'e yakın) üzerinde bir savaşta yendiler. Kağan geri kalan dört oğlunu da bu savaşta kaybetti.

Ertesi yıl (602), Bizanslıların savaş sırasında müttefikleri oldukları bir cezalandırıcı gönderdi. Büyük ihtimalle kısa bir süre sonrada öldü ama Phocas'ı (602-610) İstanbul tahtına yerleştiren isyan sırasında Maurice'in ölmesinden önce değil.

Budapeşte'nin kuzeyindeki Szentendre'deki içinde iki kadınla eşleri veya belki de eşi ve kızı gömülü yüksek rütbeli bir Avar'ın mezarı, Bayan'ın büyük oğlu ikinci Avar Kağanına atfedilmiştir. Mezarın tarihi Phocas zamanından kalma altın'ın hükümdarlığı para esas alınarak saptanabilir. Kadınların mücevherlerinin Alman stilinde olması da, Avarlar ve Langobardlar, Gepidler ve Franklar gibi halklar arasındaki ilişkileri göz önüne alırsak, enteresandır. Eğer gömülü kişi gerçekten Bayanın büyük oğluyorsa, büyük ihtimalle arkasından gelen varisi, Phocas'ın hükümdarlığı başlarında Bayan'ın küçük oğludur.

Yeni kağan Langobardlarda ittifak tazeledi. 603'te Papaz Paul, Avarların, Langobardların ve Slavların Istria'ya saldırıp tamamen yağmaladıklarını yazar. Kağan bazı Slav birliklerini de Langobardlara Cremona ve Mantovayı ele geçirmede yardım etmeleri için yolladı (Hist. Lang. IV 14, 28). Ancak, sonradan Bizanslılarla barış yapmaya karar verdi. Phocas Avarlara ödenen yıllık haracı 120,000'den 2000,000 altın paraya yükseltti ve bu da imparatorluğun o zamanki genel sosyal, mali ve askeri çöküşüne rağmen Avarlar tarafından resmi olarak memnuniyetle karşılandı. Her halukârda, devam eden senelerde, İstanbul yakınlarında önemli harekatlara girişmedikleri gözüküyor. Öteki yandan, Sasani şahı II. Hosrau (590-628), öldürülen imparator Maurice'in intikamcısı rolünde doğudan ilerliyordu. Phocas Avrupalı birliklerinin tümünü İranlılara karşı başarısız savaşlarda çarpışmaya göndermişti. Sonuç olarak da Slav kabileler, artık Tuna'nın güneyindeki birçok vilayette hareket ve yerleşim özgürlüğüne sahipti.

Bu şartlarda, Kartaca valisinin oğlu Heraclius İstanbul'a doğru denize açıldı ve Phocas'ı 610'da devirip öldürdü. Heraclius'un saltanatı (610-641) en az iki yönden önemli olacaktır: 1) ilk on yılda, güney doğu Avrupa, Slavların yerleşmeleri sonucunda, halen bugün dahi geniş bir ölçüde devam eden, etnik ve dil bilimsel açıdan büyük bir değişime girecek; 2) ikincisi, imparatorun saltanatının son dönemindeki zaferleri Bizansın daha birçok yüzyıl hayatta kalmasını sağlayacaktır. Avar devletinin derin bir krize girip, bu dönemin ortalarında büyük bir yenilgiden sonra parçalanmaya başlamasını da eklemeliyiz.

Piyakos Paul Heraclius'un başa geçmesinden sonra Avarların kuzey İtalya'ya akınları

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

hakkında bilgi verir. Tarih bilimcilerin, yerel bir efsaneye dayanması muhtemel olan bu hikâyenin tarihi gerçekliğinden emin olmamalarına karşın, Avarların önceki müttefikleri Langobardlara karşı tavırlarını yansıtmaları açısından ilginçtir.

Hikâyede anlatılana göre, 611'de Avarlar bilinmeyen bir neden yüzünden Venedik'e saldırdılar. Friuli dükü Gisulf onlara karşı koymaya çalıştı ama hemen sonra bir muharebede adamlarının çoğu ile birlikte öldü. Dükün dul karısı Romilda ve geri kalan adamlar, kadınlar ve çocuklar, Forum Iulii (Cividale) kalesinde hayatta kalmaya çalıştılar. Bir ara, bir şekilde, Romilda, şehir duvarlarından Kağanı görüp ona çılgınca âşık olmuştur. Eğer kendisiyle evlenirse ona şehri teslim edeceğine söz verir. Kağan kabul eder fakat sonuçta Avarlar erkek Langobard mahkumlarını katledip, kadın ve çocukları köle olarak alırlar. Romilda ise pek yakında felaket bir kaderle karşılaşacaktır¹⁴. Hikâye diğer iki detay yüzünden de ilginçtir. Romilda'nın küçük oğlunun Beneventum'un gelecekteki dükü ve Langobard kralı I. Grimwald (662-671) Avarlar tarafından diğer büyük kardeşleri ile beraber esir olarak alındığını ama cesurluğu sayesinde hemen kaçtığını anlatır. Ayrıca, Paul bize kendi büyük büyükbabasının aynı Avar akınında ele geçirildiğini ama bir kurdun ve Slav bir kadının yardımlarıyla Grimwald gibi sonradan kaçtığını anlatır (Hist. Lang. IV 37).

Önceki hikâyede gerçek ne olursa olsun, Papaz Paul, Avarlarında, Merovenj Frank hükümdarlarla, kral II. Hildebert'in (575-595) öldürülüşünden onlarca yıl sonraya iz bırakan şiddetli mücadelelere girdiklerini anlatır. 613'te, "Avarlar olarak tanınan Hunlar" Pannonia'dan Thüringia'ya geldiler ve Franklara karşı şiddetli bir kampanya başlattılar. O zamanlar oğulları adına vekil olarak hareket eden Brunehildis Kraliçesi (d.613) durumu onlara para ödeyerek kurtardı (Hist. Lang. IV 11). Ancak İspanya'ya kadar her yerde aslında kraliçenin "Avarların en korkunç kralının" (atrocimus Avarorum rex) yardımını talep ettiği söylentileri yayıldı (bakınız Kovachevich 1978: 67).

Bu sıralarda, güney doğu Avrupa'da olaylar neticelenmeye başladı.

Miracula S. Demetrii'nin ikinci kitabına göre, 614-616'da "sayısız" Slav birlikleri Tesaly'e, Yunanistan'a, Kiklad Adalara, Acharia'ya, Epirs'a İllirya ve Anadolu'nun bir bölümüne saldırmışlardır. Slavların gemi inşa edip denize açılmaları açısından bu istila önemlidir. Olayların kati kronolojisi hakkında bazı şüpheler olsa da, saldırının kilit hedefi açıkça Selanik ve İstanbul'dur. Liderleri Hatzov'un eşliğinde Slavlar Selanik'i bu kez kıyıdan da kapatarak 3. kez kuşattılar. Miracula S. Demetrii "Şehit" in (Kutsal Demetrius) şehri tekrar kurtarıp, ablukanın başlamasından 33 gün sonra Slavların geri çekilmesi ile sonuçlandığını iddia eder¹⁵. Ancak Avarlar bu durumda ne yapıyorlardı? Pisidia'lı George tarafından meydana gelenler hakkında yazılanlar şunu iddia eder: "Bir tarafta Sakalı Charybdis (=Avarlar) barışsever gibi görünüp hırsız gibi yağmalyordu. Öte yandan, uyum içinde yükselen Slav kurtlar fırtınayı karadan denize taşıdılar" (bakınız Ostrogorski 1955: 154).

Avarlar Hatzov'un ve diğer saldırıların sonucunu görmek için bekliyor olabilirlerdi.

Öte yandan, Franklar Avar tehdidine, Avar Kağanlığının kuzey kısımlarında Slavlar arasında hoşnutsuzluk yayarak cevap vermiş olabilirler. Her şekilde, onları meşgul edecek başka şeyler de olmuş olabilir. Karadeniz'in Kuzey bölgesindeki Bulgarlar da Avar hakimiyetinden rahatsızlık duymaya başlamışlardı. Kaynaklarda bahsedildiğine göre 619'da Bulgar Han'ı, bazı tarihçilerin gelecekteki Bulgar lideri Kubrat (d. Cca 600)

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

ile özdeşleştirdikleri yeğeni ile İstanbul'a gelmiştir. Yeğen, Bizans eğitimi aldığı (ve görünüşe göre Hıristiyanlığı kabul ettiği) Bizans başkenti İstanbul'da esir olarak kalmıştır. Eğer bu kaydı kabul edersek, büyük ihtimalle, soylu esir İstanbul'da Avarlara karşı olan bir anlaşmayı önlemek amacıyla kalmıştır. Ancak, Avarların yüz yüze kaldığı problem sadece Bulgarlar değildi. Frank Fredegar'ın Kroniği, kral Clothar'ın (584-629) 40. yılında (623-624), "Frank milletinden (=doğuştan Franklı) Samo adında bir adam'ın (homo nomen Samo natione Francos) "Winidi" olarak adlandırılan ve Avarlara karşı isyana başlamış olan Slavlar arasına ticaret yapmak amacıyla birçok tacirle gelmiş olduğunu iddia eder (I 4. 48). Samo'nun gerçekten Frank olup olmadığı hâlâ tartışılmaktadır (başka bir tarihi kaynak onu Slav olarak nitelendirir). Bugünkü Çek, Slovak ve muhtemelen Sloven topraklarına Avarlara karşı bir isyanı alevlendirmek üzere gönderilen bir Slav ajan olmuş olabilir. Önemli olan başarılı olmuş olmasıydı. Bu topraklardaki Slavlar kendilerini Avar derebeyliğinden kurtarmış ve Samo takip eden 35 yıl süresince onların kralı olarak kalmıştır. Ancak, kısa zamanda, bu yeni bağımsız krallık Franklar için tehdit oluşturmaktaydı.

Başka bir tarihi gelişme, VII. Constantine Porphyrogenitus'un (912-959) çalışmasından 300 yılı aşkın bir süre sonra kaydedilmiş olmasına rağmen, şu anda tartıştığımız zaman dilimi içinde saptanmıştır. Şöyle ki, De administrando Imperio'sunda imparator-tarihçi, Hırvatların ve Sırların atalarının göçü Heraclius'un saltanatı sırasında olduğunu ve bu iki halkın Avarlar tarafından daha önceden yağmalanmış topraklara yerleştiklerini iddia eder. Sırların Avarlarla olan ilişkilerinin tasviri daha katidir ve Porphyrogenitus'un sadece hikâyenin Hırvatlarla ilgili olan bölümünü genelleştirip, Sırp göçüne de uyguladığı görülmektedir. Her iki halk da, görünüşe göre, imparator Heraclius'un korumasını (ittifakını) istemişlerdir. Ancak, Hırvatlar hakkında Porphygeneitus daha cömertti: "...Heraclius'un kumandası altında aynı Hırvatlar Avarları yenip bu bölgelerden kovdular ve imparator Heraclius'un emriyle şu anda yaşadıkları Avarların ülkelerine yerleştiler" (DAI 31).

Bu yorumda açık olmayan, Hırvatların ne zaman saldırıp Avarları yendiğidir. Bazı yazarlar bu hareketi 7. yüzyılın ilk on yılının içinde görmüşlerdir. Bir teoriye göre Hırvatlar Ant birliğin bir parçasıydılar ve 602'de Avarlar tarafından yenilmişlerdi. Diğer tarihçiler, onların güneye göçünü, Samo'nun Slav kabilelerinin isyanı (doğrudan olması şartıyla değil ama daha çok genel anlamda) ile bağdaştırmışlardır. Hırvatları ya Bulgarlar ya da Heraclius'un, imparator saldırı altındayken hakimiyet kuran Avar hükümdarlara karşı iç bölgelerde kışkırtıp tahrik ettiği Avar askeri tabakası olarak tanımlayan teoriler de vardır. Soru, Heraclius'un Hırvatlarla ittifakının, eğer Avarlar ve müttefikleri başarılı olsalardı, Bizansı tamamen yıkabilecek olan İstanbul'a yapılan Avar önderliğindeki büyük saldırı öncesinde mi veya sonrasında mı meydana gelmiş olmasıdır. Olmuş olan ise tam tersidir tabii ki.

Sonuçta, bahsettiğimiz bölümden önce, Avar Kağanlığının derin bir krizde olduğu ortaya çıkmaktadır yani İstanbul üzerine yapılan toplu saldırı genellikle M.S. 626 olarak tarihlendirilmektedir.

Avarların önderliğindeki İstanbul'a yapılan taarruz birkaç tarihçi tarafından tasvir edilmiştir: Psidialı George (7. yüzyıl), Synkellos Theodore (d.810/811), Oratio Historica'nın tanınmayan yazarı, Theophanes (760-818) ve Psikopos Nikephorus (d.829). Esas saldırı gücü, hepsi Avar Kağanı komutanlığı altında, Avarları, Bulgarları ve Slavları (Theophanes Gepid olarak da tanımlıyor) kapsıyordu. Aynı zamanda, Sasani

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

şahı II. Hüsrev tarafından gönderilen, büyük bir İran ordusu, Boğaziçinin girişinde İstanbul'un karşısındaki Kadıköy'de kamp kurmuştur. Bizans yazarlarının çoğunluğu, özellikle Synkellos Theodore (çarpışma hakkında bize en uzun kaydı sağlamıştır), Kağanı tasvir etmek için negatif sıfatları ayırmazlar: Psidialı George onu "canavar" olarak adlandırır, Theodore içinse o "lanetli hain", "batılı domuz", "şeytani yılan" vb. Ama Oratio Historica onu sadece "Sakalı köpek" olarak adlandırır. Benzeri bir şekilde, düşman ordusu bir böcek kümesine benzetilmiştir. Gerçek boyutuna gelince, Theodore Bizanslıların kalabalık olup birden yüze kadardan bile daha kalabalık olduklarını iddia ederken, Oratio Historica bunu birden ona kadar indirir¹⁶.

Kuşatma ve muharebeler 29 Temmuz'dan 7 Ağustos'a (626) kadar sürdü. Kısaca, Kağan ikili bir saldırı düzenlemişti ana ordu (Avarlar, Bulgarlar vb.) şehre karadan baskı yapacak, Slavlar ise gemilerinde denizden büyük taarruz yapacaklardı. Slav gemilerinin tahribi, başarısızlığın nedeni olarak gösterilmektedir. Pisidia'lı George, Theodore ve Oratio Historica Slav denizcilerin yenilgisini, görünüşe göre onlara karşı fırtına çıkaran İsa'nın annesine (Mary) atfediyorlar. Psikopos Nikephorus ise daha gerçekçi bir rapor veriyor. Şöyle ki, Bizanslılar, Kağan'ın, Avar kara kuvvetlerinin şehir duvarlarının kilit bir bölümünü ele geçirip şehre sızacakları sırada Slavlara saldırılarını başlatmak için işaret vereceğini planladığını öğrenmişlerdi. Bu durumda Bizanslılar gemilerini avantajlı pozisyonlara akın ettirip, Avarların duvarlara gedik açmaya hazırlanmasından önce Slavlara saldırı işareti verdiler. Slavlar tuzağa akın ettiler ve fena şekilde yenildiler¹⁷. Bundan sonra, Kağan, planının suya düştüğünün farkına varıp, ordusunu ana yurduna geri çekti ve İranlılar Chalcedon'dan geri çekildiler.

Avar gücünün İstanbul'daki yenilgisinden sonra hızlıca gerilediği konusunda şüphe yoktur. Takip eden 5 yıl içinde muhtemelen Kağan'ın kendisi de öldü. Muhtemelen 629 yılı için Pisidia'lı George şöyle yazmıştır: "...Sakalar (Avarlar) Slavları öldürüyor ve sonra da kendini öldürüyor" (bakınız Ostrogorski 1955: 158). Bu birkaç şeyi ima ediyor olabilir. Büyük yenilgiden sonra patlayan karşılıklı gerilimleri, belki de Avarlara karşı olan Hırvat savaşlarını ya da daha kesin olarak Kağan'ın kendisinin ölümünü. Biraz daha yakından bakarsak, Fredegar'ın Kroniği bize 630-631'de, Pannonia'da, iktidarı ele geçirmek için Avarlarla Bulgarların birbirleriyle kavga etmeye başladıkları zaman, Avar (veya Hun) Krallığında büyük bir uyuşmazlığın çıktığını anlatır (Abararum cuinomento Chunorum regnum) (IV 4). Bu duruma kısaca geri döneceğiz ama şunu söyleyebiliriz ki bu mücadele Bayan hanedanlığının öldüğünü belirtir. Bayan'ın küçük oğlu, üçüncü kağan, Macaristan'da Kecskemet yakınlarındaki Kunbabony'daki asil mezarlığına gömülmüş olabilir. Bu mezarın tarihi 630 ila 670 arasındadır. Diğer belirtilerin ışığında, bu muhtemelen en erken tarih kabul edilmelidir. Bu mezardaki insan öldüğünde 60 yaşlarındaydı.

Şimdi, 630'dan sonra Avarlarla Bulgarlar arasındaki mücadeleye dönersek, Bulgarların tahta çıkmaya teşebbüs etmeleri gerçeği, o zamanlar ya çok güçlü ya da demografik açıdan Avar Kağanlığında kalabalık bir unsur olduklarını gösterir. Tabii ki, Kağanlık genişleme sayesinde gücünün doruğundaydı ve birçok değişik halkları kapsamaktaydı. En azından 6. yüzyılda, Slav etnik gruplar toplam nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktaydı ve Cermen soyundan kalmış olan gruplar da olmalıydı. Ancak Slavlar bağımsızlıklarını kazanıp Avarların hükmü altındaki topraklar küçülünce, geriye kalan, Avarların kendileri gibi -ve Bulgarlar gibi-göçmen atlılar için en uygun olan Avrupa (batı Avrasya) stepleri ve Pannonia'nın bazı kısımları olacaktır. Başka bir deyişle, Avar arazisi step toprakları arasında sıkışınca, nüfus yapısı, çoğunlukla sadece Avarların kendileri ve Bulgarlar

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

gibi (ve muhtemelen sonraki Sarmastlar ve erken Ugor halkları) benzeri yaşam tarzı sürdüren nüfus yapısına dönüşmüştür. Bazı Slav gruplar Pannonia'da özellikle Moravia devletinin yakında kuşatacağı Balaton gölü etrafındaki bölgelerde kalacakları- fakat Slavların çoğu Tuna'nın güneyindeki topraklara, Dalmatia, Moesia, Makedonya vb. vilayetlerine sızacaktır. Bu bölgelerde Hırvatlar, Sırp lar ve diğerleri kendi devletlerini kurmaya başlamışlardı bile.

Avar-Bulgar Mücadelesi Nasıl Çözümlendi?

Geniş anlamda, şüphesiz, Pannonia'da ki Bulgar başkaldırış, o zamanlarda (630) Bulgar Kubrat'ın da Avarlardan bağımsızlığını iddia ettiği Karadeniz steplerine kadar geniş bir çerçeveye yayılmıştır. 635 yılına gelindiğinde, Kubrat hükümünü, Avar safhasının daha da küçülerek sadece Pannonia ve bazı komşu toprakları kapsadığı anlamına gelen, batıya Karpatlara kadar genişletmiştir¹⁸.

Ancak, Fredegar'a göre, Pannonia'da, Avarların Bulgarlar üzerinde hakimiyet kurması, Bulgarları Avar önderliğindeki topraklardan ilk büyük göçe zorlamıştır. 9,000 civarında Bulgar, Frank kralı Dagobert'e veya daha kesin olarak Bavaryalılara sığınmak istediler. Kralın emirlerine uyan Bavaryalılar onları kabul ettiler fakat daha sonra Bulgar mültecilere saldırarak hemen hemen hepsini öldürdüler. Geriye kalan 700 Bulgarın lideri Alzek veya Altsek (yazıda Alciocus), nihayet "Vend hududundaki" (in marea Vinedorum) Karantan kralı Valuk (Wallucus)'a sığındı¹⁹.

Daha sonraki on yıllarda Avarlara ne olduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Büyük ihtimalle ya Bulgar isyanı sırasında oluşan karışıklıklardan kendilerini toparlıyorlardı ya da muhtemelen Kubrat'ın yeni Kağanlığı (=Büyük Bulgaristan), Hırvatlar, Samo Krallığı, Karantan prensleri ve diğer haklarında tarihsel kaynaklarda çok az bilgi bulunan oluşumlar gibi etraftaki devletlerle hâlâ savaşıyorlardı.

Ancak 660'larda, Avarlar, ellerinde kalan topraklarda bir çeşit istikrar kurmuş görünüyorlardı. Samo'nun ölümü, Bayan'ın günlerinde ki kadar olmasa da, kuzey ve kuzey-batıya doğru politik etkilerini yaymalarını sağlamış olabilir. Şüphesiz, sonraki yüzyılda bile "kağan" gibi unvanların Karantanyan Slavların arasında kullanılması, Avar derebeyliğinin ve etkisinin bir noktada onlar arasında tekrar kuvvetlendiğini gösterir²⁰.

İlave bir unsur ise kökenlerini daha çok doğuda buldu. Batı Türk (Asina) İmparatorluğu (Avarların esas düşmanı) kesinlikle 660'ta çöktü ancak, bu zaman zarfında batı kanadında Kafkaslar'dan Don ve İdil'e kadar bir devlet kurmaya çalışan, Türkçe konuşan ve güçlü olarak Asina gelenekleriyle bağdaşan Hazarlar büyük bir güç haline geliyorlardı. Hedeflerinden bir tanesi, Kubrat'ın Kağanlığıydı. Bulgar liderin ölümünden sonra Bulgarlara saldırılarını yoğunlaştırdılar. Tam olarak ne zaman olduğunu saptayamıyoruz ama belki de 660'da kısa bir süre sonra yeni Bulgar birlikleri Pannonia'ya Avarlara göç edip onların insan gücünü kuvvetlendirmişlerdir. Bu, 663 (664)'te Langobard hükümdarı Grimwald'ın Avarlardan Friuli dükü Lupus'un önderliğindeki bir isyanı yatıştırmak için yardım istemesinin sebebi olabilir. Ancak, Papaz Paul'un de bize anlattığına göre, Avarlar Friuli'deki isyanı yatıştırdı, zapt ettikleri bölgeyi geri vermeyi reddettiler (Hist. Lang. V 18-20). Bazı tarihçiler, mevcut belirtilerden, Avarların Isonzo'nun (Soca) üst tarafları ve Sava (yani kuzey doğu Friuli ve Sloven Carniola, EH) (Grafenaur 1978: 356-358) etrafındaki toprakları ellerinde tutmayı becerdikleri sonucunu çıkardılar. Yine de Karantanya, Lupus'un oğlu Arnefrith'in sığınak

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

temin ettiği ve 664'te Friuli'yi tekrar almak için harekatlara katkıda bulunduğu yer olduğu için, onların ulaşabilecekleri yerden uzak kalmış olduğu anlaşılıyor. Öteki yandan, Pannonia isyanı sırasında 30 yıl önce Karantanya'ya kaçan Bulgarlar için ise olayların gidişatı rahatsız edici görünüyor. Şöyle ki, önceki yıl (663'te), Friuli'ye Avar müdahalesinden önce, Alzek adındaki, 700 mülteciyi prens Valuk'a getirmek için önderlik eden kişi olması muhtemel, bir Bulgar dükü (Vulgarum dux Alzeco) Grimwald'e askerleriyle birlikte bilinmeyen bir neden yüzünden geldi²¹.

Langobard ülkesinde askerlik yapıp oraya yerleşmeyi istedi. Grimwald, Alzek ve adamlarını Beneventum'daki oğlu Romwald'e gönderdi. Bu sonucusu Bulgarlara Sepinium, Bovianum (=Boiano) ve bugünkü İtalyan bölgesi Molise'deki Isernia şehirleri etrafında geniş fakat boş alanlar tahsis etti. Alzek yerli Langobard gastald oldu. Papaz Paul tarafından verilen bu döneme ait rapor, Bulgarların hâlâ bu bölgede yaşadıkları ve "Latince" konuştukları halde kendi dillerini kullanmayı unutmadıkları sonucuna varır. Bu, dillerini, İtalya'ya geldikten sonra 200 yıl kadar korudular demektir (yani Paul'un yazdığı zamana kadar) (Hist. Lang. V 29)²².

Kubrat'ın Bulgar devletinin Hazarlar tarafından yıkılmasının, Avar tarihi üzerinde başka etkileri de oldu. Yine de eklemeliyiz ki, Hazarların nihayet Karadeniz'in kuzeyindeki Bulgarları yenmesi, Kubrat'ın ölüm tarihi (belki 660 kadar erken) ile 680 yılları arasında olmuş olması gerektiğinin dışında açık değildir²³.

Her ne olursa olsun, devamında Kubrat'ın oğulları arasında bölünme meydana geldi. Oğullarının en büyüğü, Batbayan veya Bayan Hazar derebeyliğini kabul etti. Kubrat'ın ikinci oğlu Kotrag bir grup kabile ile (daha sonradan Bulgar İdil devletinin ortaya çıkacağı) orta İdil'e ayrıldı. Asparukh (Esperik) gibi İranlı adı taşıyan üçüncü oğul birliklerini aşağı Tuna'ya sürerken, dördüncü oğul Kuver halkını Pannonia'ya Avarlara götürdü (bu gruptan bazıları en sonunda Asparukh'un Bulgar grubu olacak). Bir de, takipçileriyle beraber Bizans Ravennası'nın Exarchate'ine yerleşen beşinci oğul vardı. Bizi, bu genel bakışta, sadece (Avarların arasına yerleşen) dördüncü oğul Kuver ile üçüncü oğul Asparukh ilgilendiriyor.

678'de Avarlar Bizans ile normal ilişkiler kurmaya başladı. En azından kaynaklar bize o yıl Avar kağanının Bizans imparatoru IV. Konstantin'den barış dileyen batılı liderler arasında olduğunu iddia ediyorlar. Kuver Avarlar o zamanda ya da biraz daha sonra gelmiş olmalıdır. Geçen on yıllarda, Avarların Sirmium yakınlarına yerleştirdikleri çok sayıda Bizanslı esirler, görünüşe göre "yeni bir halka" dönüştüler. Böylece, 680'de Kağan onlara yeni bir lider atadı Kuver. Ancak, Kuver isyan çıkartarak Avarları yendi ve halkını Selanik'in kuzey batısında bulunan Makedonya yeni yerleşim alanına götürdü. Ancak, bu yeni yere varışında, birçok kişi Selanik'e, İstanbul'a ve Trakya şehirlerine ("ana yurtlarına") kaçtı. Kuver bu tarz kaçışları yasaklamaya çalıştı. Bizans imparatoru ile pazarlık yaparken aynı zamanda başarısız bir şekilde Selanik'in kontrolünü eline geçirmeye teşebbüs etti (bakınız Miracula s. Demetrii, II 5). Olayların tasvirine bakacak olursa, Hem Avarlar hem de Bizanslar yeni bir savaşa sürüklenebilirlerdi. Ancak, Kubrat'ın üçüncü oğul Asparukh'un aşağı Tuna'ya gelmesi oyuna yeni bir politik faktör getirdi. 679-680 sıralarında, Asparukh'un Bulgarları, Karadeniz ile Balkan Dağları arasındaki araziye ele geçirdiler. 680'de Bizans güçlerini yendiler ve takip eden yılda imparator onlarla barış anlaşması yapmak zorunda kaldı.

Gelecek onlarca ve yüzlerce yıl boyunca Asparukh'un göç mirası gerçekten kayda değer

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

olacaktı. Bir yanda yeni kurulan Tuna Bulgar devleti bölgede yerleşik Slav halklarla çok başarılı bir ortak yaşamı becerebildi. Avarlar, Slavlarla uzun süreli ilişkilerine rağmen asla benzeri bir şeyi elde edemediler. Öte yandan, Bizans ile ilişkiler Tuna Bulgaristanı'nın sonunda yeni bir tarz Slav kültürünün doğum yeri olmasına kadar uzanan devamlı çatışmaların benzeri bir şekilde çok bereketli kültürel bağları da kapsamıştır. Bulgarların kendilerinin dil asimilasyonundan daha sonra (veya sırasında) erilmiş olmasında bile. Asparukh'un Bulgarlarının gelmesi ve ardından gelen gelişmeler, Avarları etkili bir biçimde doğrudan ilişkilerini Bizans topraklarından güney doğuya doğru kesti.

Avar Devleti tüm zamanı boyunca 626'dan Franklar tarafından 811'de yıkılışına kadar bazen "İkinci Kağanlık" olarak adlandırılmıştır. Gördüğümüz gibi bu dönemde Bulgarla olan ilişkiler çok ıstıraplıydı. Aslında, bazı araştırmacılar, özellikle 680'den sonra, Bulgarların nihayet Avarya'da üstünlük sağlayan bir nüfus haline geldiklerini öne sürmüşlerdir. Mezarlardaki bu döneme ait somut arkeolojik malzemeler de bir nüfus değişikliğini belirtiyor. İskeletlerde daha fazla Moğol veya Asyalı özellikler var halbuki daha önceki Avar mezarlarında daha çok Avrupalı (Europoid) tiplerin üstünlüğü vardı. Bu en son olay, sadece Kağanlığın ilk safhalarında Avar nüfusuna katkıda bulunan Slav ve Alman asıllı halklara atfedilmeyip, hem steplerde hem de Avarların (War ve Hun) ilk geldikleri Eftalit topraklarındaki alt tabakadan İranlı gruplara da atfedilebilir. Tabii iki, bazı Moğol fizik tipleri veya özellikleri daha önceki tarihlerdeki mezarlarda iskeletler arasında da bulunmuştur ama sayıları 680'den sonra açık olarak artıyor. Bu gelişme, arkeolojik kayıtlarda da paralellik gösterir. Avar kemerlerindeki bazı süslemeler Kama Nehri boyunca bilinen kuzey doğu stilleri ile bağlantılı farz edilirken, İkinci Kağanlık ile bağlantılı tipik sarı seramiklerin Orta Asya'da, yani Turan aşağı havzaları ile bağlantılı oldukları farz edilmektedir (bakınız Kovachevich 1977: 85, 181-183).

Eğer belirttiğimiz işaretler Avrupa'nın doğu köşeleriyle ve/veya Orta Asya ile yeni (yenilenmiş) bağları gerçekten gösteriyorsa, 660'ta Batı Göktürk Kağanlığının yok olmasını takiben ortaya çıkan zincirleme etkiler ve rahatsızlıklar, Pannonia'ya, Avar Kağanlığının tarihi devamlılığı açısından gizli olmaları yüzünden tanımlanmaları güç olan, yeni göç dalgaları üretmiş olduğunu farz edebiliriz. İlgili oluşumu anlamak için daha birçok araştırmanın yapılması lazım.

Bizim tarihi özetimize dönersek, belirttiğimiz gibi Tuna Bulgaristanı'nın kurulması Avarları güneye ve güney doğuya doğru itti. Böylece, hareketlerinin daha sonraki on yıllarda özellikle kuzeydeki ve Pannonia'nın kuzey batısındaki topraklara doğru yönlendirilmiş olması mantıklıdır. Ancak, bu Avarların güneyde topraklarındaki yerleşiminin devam etmediği anlamına gelmez. Arnavutluk'ta Elbasan yakınlarındaki bir zengin Avar mezarı, Avarların yerleştikleri topraklarının burada 7. yüzyıla kadar devam ettiğinin bir işareti olarak görülmüştür (bakınız Kovachevich 1977: 90). Ayrıca, benzeri şekilde obr-(=Slavcada Avar) unsurlu yer isimlerinin Hırvatistan ve Bosna'da hâlâ çokluğu bazı Avar devamlılığını düşündürür. Bununla beraber, 8. yüzyılın başlarında Avar Kağanlığı Pannonia'nın dışında kesinlikle birçok yeri kaybetmiştir. Doğu Alplerdeki ve etrafındaki bölgeler önemli bir istisna olmuş olabilirler (yani bugünkü Avusturya, Slovenya ve Slovakya).

7. yüzyılın sonlarına doğru Avarlar, Enns Nehri üzerindeki Lorsch yöresine yayılmışlardı ve Inns ile Viyana Ormanı arasındaki bölgeleri kontrol ediyorlardı (Geary 1988: 208). Bu zamanlarda (cca 700) Bavaryalıları savaşta bozguna uğrattıktan sonra güney doğu

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

Alplerdeki Karantanya'lı Slavların üzerine gitgide artan bir baskı uyguladılar. Görünüşe göre, Karantanya'nın kesin politik statüsü tam olarak açık olmasa da, bu sonuncular o zaman Avarlar veya onların emri altında olanlar tarafından kuşatılmış durumlardı.

Slovenyalı tarihçiler önceden Samo'nun konfederasyon devletinin bir parçası olduklarını ve bağımsızlıklarını korumayı başardıklarını farz ederler. Karawanken sıradağlarının (=Slov. Karavanke) güneyindeki büyük ihtimalle Avar Kağanlığı'nın boyunduruğu altında bulunan (fakat hâlâ az çok özgür hareket edebilen, meselâ takip eden on yıllarda Fruli'ye akınları sırasında) Slavların durumundaki gibi, Alp bölgesinin dağlık coğrafyası tam bir Avar kontrolü kurmaya uygun değildi. Bununla beraber, Karantanya'da bile, bazı yerli prenseslerin unvanlarının teyit ettiği gibi, güçlü Avar etkiler olmuş olmalı (20. nota bakınız).

743'te Franklar Bavaryalıları yendi ve (bir kez daha) Bavarya Dükaliğini kendi büyüyen imparatorluklarına kattılar. Aynı yıl Karantanyan lideri Borut ülkesine yapılan Avar saldırılarına karşı Bavarya yardımı istedi. Bavaryalılar yardım etmeyi kabul ettiler. Avarlar geri püskürtüldüler: fakat sonuçta, Karantanya, (Bavaryalıların üstleri olan) Frankların boyunduruk altında olacakları anlamına gelen Hıristiyanlığı ve Bavarya derebeyliğini kabul etmek zorunda kaldı. Böylece, Avarlar, doğrudan Frankların boyundurlukları altındaki devletlerle yüzleşiyorlardı. Ancak Batıda daha ileriki gelişmeleri etkileyecek önemli faktörler vardı. Langobard Kralı Liutprand (712-744) Avarlarla, daha sonrasında Avarlar ve Langobardların ilişkilerinin devamlı olarak dostça olacağı bir ittifak yapmıştı. Yine de, bu, Langobard politikasının, özellikle Roma'da ki Papa ve Franklarla olan ilişkilerinin, Avarların pozisyonunu etkileyeceği anlamına gelecektir.

Liutprand'ın saltanatı boyunca, Kuzey ve Orta İtalya'da ki -özellikle Ravenna'daki Exarchate - Bizans topraklarını fethetmek için hareketlerini yenilediler. Bu tabii ki, Langobardları kendilerinin en tehlikeli karşıtları olarak gören, Romadaki Papalarla gerginlik yarattı²⁴. 727'de Liuprand Osimo ve sonrada Ancona şehirlerini ele geçirmişti. 729'da, Langobard kralı Roma'nın kapısına dayanmıştı. Papa II. Gregory (715-731) onu geri çekilmesi için ikna etti ama 733'te Liutprand Ravenna'yı ele geçirinince, bir sonraki papa III. Gregory (731-741) Venediklilerden şehri geri alabilmek için yardım istemek zorunda kalmıştı (735). Daha sonra III.Gregory Liuprand'a, rakibi olan Langobardlı Spoleto ve Benevento dükleri ile ittifak yaparak karşı çıktı. 739'da ve 740'ta tekrar papa başarısız bir şekilde, o zaman Frankların görünüşte hükümdarı olan Charles Martell'in (716-741) desteğine sahip çıkmaya çalıştı. Daha fazla baskılara ve yeni tehditlere rağmen, Papalık ve Langobardlar arasındaki 20 yıllık ateşkes Liuprand'ın varisi Rathis'in (744-747) saltanatı sırasında teyit edildi.

Ancak Rathis 747'de erkek kardeşi Aistulf (747-756) tarafından azledilince kavga yoğunlaştı. 751'de Langobardlar Ravennayı aldılar. 753-754'te Roma'yı tekrar tehdit edince, Papa II. Stephen (752-757) Alpleri geçip Charles Martell'in oğlu III. Pepin (751-758) ile buluştu. Stephen Frankları koruyucuları olarak elde etmeyi başardı ve bunun üzerine 754 yılı Paskalyasında Pepin'i Frankların kralı ve oğulları Charles ve Carloman'ı tahtın varisleri olarak takdis ve teyit etti. Bu olay, nihayet Karolenjen hanedanının hükmetmesine izin vermesinden ve bundan da çok Papalık ve Franklar arasındaki yakın bir iş birliğinin başlangıcı olmasından önemlidir. Pepin, Papayı Aistulf'a karşı korumak için iki defa (754 ve 756'da) İtalya'ya müdahale etti. Bu sonuncusunun ölümü üzerine Papa Stephen II. Desiderius'un (757-774) Langobard kralı olarak seçilmesine destek verdi. Politikanın özeti çok karmaşık olacaktır, ama bir ara Desiderius'un hem Franklar

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

hem Papalık arasında barış kurduğunu söylemek yeterli olacaktır. Bununla birlikte, bu ilişkiler, 770'te daha sonradan Charlemagne (doğuşu 742, saltanatı 768-814) olarak bilinen Pepin'in oğlu Charles'ın Desiderius'un kızı (Desideria) ile evliliğinde Papa Stephen III'ün gerçekleşmesi yakın olan evliliği protesto etmesindeki gibi, her zaman samimi değildi. Desiderius'un diğer kızı (Liutberga) Charlemagne'in kuzeni olan Bavarya dükü Tassilo III (cca 740-797) ile evlendi.

771'de (evliliklerinden kısa bir süre sonra) Charlemagne Langobard karısını reddetti ve bu da önceki kayınpederi Langobard Kralı Desiderius ile uzun süren bir düşmanlıkla sonuçlandı. Nihayet 773'te Charlemagne Langobardlara saldırdı. 1 Haziran 774'te Langobard başkenti Pavia Franklar tarafından ele geçirildikten sonra, Charlemagne "Frankların ve Langobardların Kralı" unvanını aldı ve Desiderius'u bir manastıra sürgün etti. İki yıl sonra (776) Friuli'de Franklara karşı bir isyan başladı. Yatıştırıldıktan sonra, bazı asilerden hayatta kalanlar Avarlara kaçtılar. Bu da bizi Avar tarihinin gidişatına geri getirir.

Frank kraliyet yıllıklarının Soylu Vakayinamesinin belirttiği gibi 782 yılında Charlemagne Ren üzerinden bir kampanya başlattı. Ren'i geçtikten sonra Avar Kağanının da dahil olduğu, çeşitli elçilerle bulunduğu Lippe üzerinde bir meclis kurdu. Avarlar ve Franklar arasındaki bu karşılaşması Langobard Krallığının düşmesinden sonra, ilişkilerinde büyüyen bir baskının bir parçasıydı. Tassilo, sözde (babasının sürgüne sürülmesinin intikamını almak isteyen) Langobard karısının inisiyatifiyle 787'de Charlemagne'a başkıldırınca, olayların gidişatında bir basamak daha ileri gidilmiş oldu. Ertesi yıl (788) Tassilo Avarlarla bir anlaşma yaptı.

Bavarya savaşında (787-788), Charlemagne'in kuzenini yenmesi, o zaman Avarlara karşı hareketlerinde genişlemesine yol açtı. Nihayet 791'de Frank-Avar savaşı patladı. Takip eden yılda Charlemagne'in bütün niyeti Avar Kağanlığını sona erdirmektir. Bu önemli anda Avarlar Franklara karşı yeni bir Saxon isyanının patlak vermesi ile kurtuldular (793). Bu sadece geçici bir tehirdi. Frank Soylu Vakayinameleri, 795'te, Friuli'nin Frank dükü Erik'in Slav prens Vojnomir (Vakayinamelerde Wonimir) tarafında kumanda edilen bir sefer gönderdiğini ve bununda Tizsa ve Tuna arasında bir yerde bulunan Pannonia'daki Avarların Hring'inin (= "ring", yani ana kamp) yağmalanması ile sonuçlandığını anlatırlar. Aslında, harekate, Charlemagne'in oğlu İtalya kralı ve Erik'in üstü Pepin tarafından katkıda bulunulmuştu. O zamanlar, (kaynaklarda da belirtildiği gibi) Avar Kağanlığı'nda büyük kayıplara yol açan bir savaş sürüyordu. Hring'in düşüşü 796 olarak kaydedilmiştir. Yine de 797 ve 799'da da Avar akınları vardı. Bu aradaki zamanda (798'de), öncelikle Avarların Hıristiyanlığı kabulünü saplamak amacıyla, Salzburg Psikoposluğu kuruldu - fakat 802'de Avarlar Frank elçileri öldürdüler. Nihayet 805'te Kağanları din değiştirdi. Tarihi kayıtlarda sözü geçen son üç Kağan - Theodore, Abraham ve Isaac, Hıristiyan (Eski Kitap) isimlerini kabul edip, Aachen'da Frank Kralları önünde resmen tayin edildiler. Isaac (Latin Iznacius) ise en son 811'de belirtiliyor.

Charlemagne'in biyografcisi Einhard Avarlarla olan savaşı şöyle özetler: "Bir sefer sonraki savaş, Charlemagne'in, Saxonlara karşı savaşı hariç, yaptığı en önemli savaşı: Avar veya Hunlarla olan mücadeleyi demek istiyorum. Onu bütün savaşlardan daha gayretli sürdürdü ve daha büyük bir hazırlık yaptı. Kendisi, o zaman Hunların işgal ettiği vilayet olan Pannonia'ya, sadece bir sefer yaptı. Bütün diğer şeyleri oğlu Pepin'e, vilayetlerinin valilerine, kont ve mirasçılara emanet etti... Sadece kaç muharebenin yapıldığı ve ne kadar kan döküldüğü, Pannonia'nın şimdi tamamen bomboş olmasından

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

ve Kağan'ın sarayının sanki burada hiç kimsenin oturmadığının tek kanıtı gibi terk edilmiş olması ile gösteriliyor. Bütün Hun asaleti savaşta öldü, tüm şanları yok edildi. Birçok yılda toplanan bütün varlıkları ve hazineleri dağıtıldı. İnsan hafızası, Frankların bu kadar zenginleşip, materyal varlıklarının bu kadar arttığı Franklara karşı yapılan hiçbir savaşı hatırlayamaz. Şimdiye kadar yoksulluk görmüş olan bu Franklar, şimdi sarayda o kadar çok altın ve gümüş keşfedip, savaşlarında o kadar çok ganimet ele geçirdiler ki, Hunların haksız olarak diğer milletlerden çaldıklarının Frankların haklı olarak alması doğru kabul edilebilir (Einhard, Vita Magni,13).

Northumbrialı akademisyen ve din bilimcisi olan Alcuin (yaklaşık 735-803) aynı fikirleri tekrarlamıştır, yani Avar altını sayesinde Frankların zengin olduğunu. Charlemagne, ganimetlerin bir kısmını Papa Leo II'e (795-816), çeşitli manastırlara ve arkadaşı ve müttefiği Mercia'lı Kral Offa'ya (757-796) gönderdi. Bazı tahminlere göre Bizanslı imparatorlar toplam olarak Avarlara 37,000 kg. altın ödemişler ve hatta 625'te Kağan, daha çok süslemelerde ve gemilerde kullandığı, 25 ton altın almıştır (Erdeli 1989: 99). Avar hring'inin düştüğü sırada, bayağı çok olması gereken, toplam miktarı tahmin etmek zordur.

Avarlara Daha Sonra Ne Oldu?

Franklarla yapılan savaşlardan sonra, 9. yüzyılın başlarında, Kağanlığın kalıntıları görsel olarak yok oldu. Bulgaristan doğu Avar topraklarını almış, birçok Bulgar ve Avar misyonerler Bulgar hanı Krum'a (803-814) geçmiştir. Onların veya Avar mahkumlarının Bulgar Kralına anlattıkları hikâyeler gerileme devrini anlatıyordu: karşılıklı kan davaları, yöneticilerin (hakimler) yolsuzlukları, riyakârlık, soyma, sarhoşluk ve fiziksel yozlaşma. Görünüşe göre, "kardeş kardeşi boyunduruk altına almak için satıyordu".

Yine de 821 ve 822'de Avar elçileri yeni Frank İmparatoru, Charlemagne'ın oğlu Dindar Louis'nin (814-840) sarayına geldiler. 828'de Savaria (Batı Macaristan'daki Szombathely) civarında özgür bir kabile olarak kalmışlar hatta 871'de o bölgede "kralın boyunduruğu altında" (triutarii regnum) olarak kaydedilmişlerdi.

Avarların Orta Doğu Avrupa'daki son yıllarını veya son yüzyılını nasıl özetleyebiliriz? Üstüne basarak söylemeliyiz ki detaylar halen kesin değildir - ancak 863 gibi geç bir tarihe kadar, Tisza ve Tuna arasındaki topraklardaki Hristiyan olmayan Avarlara atfedilebilir Franklara karşı Avar saldırıları vardı. Ve hatta daha geç bir tarihte Prüm'lü Regino (d.915) Macarların, Türk Peçeneklerin baskısı altında, 889'da Karpatları geçip "özgür Avarların" otlaklarını aldıklarını yazdı - Regino bölgeyi Avarum solitudo ("Avarların çölü") olarak adlandırdı. Tarihi kayıtlarda birçok çelişki vardır ve Avrupa tarihinde Avarların en son ne zaman nerede belirtildiğini sormalıyız.

Bildiğimiz kadarıyla, Pannonia'daki Avar Kağanlığının topraklarını değil bir küçük Avar grubunu ima ediyor olsada, daha sonraki yıllarda Avarların hayatta kalmış olduklarına dair sadece bir atıf vardır. Şöyle ki, İmparator ve tarihçi Constantine VII. Porphyrogenitus 10. yüzyılda yazarken, Hırvatistan'da hâlâ Avarların olduğunu ve görünüşlerinden onların Avar olduğunun kesin olduğunu belirtmiştir (DAI 30). Daha önce Hırvatistan ve Bosna'da bulunan obr-toponimlerinden bahsetmiştik. Tipik bir şekli "Obravac" tır. Bazı tarihçiler bu isimde bir yerin Avar tanımlamasını reddetmiş olsalarda, bunun gerekli olmadığını düşünürüz.²⁵

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

10. yüzyılda Avarlar, her ne kadar Avrupa tarihine epey bir miras bırakmış, bir zamanlar hükmetmiş bir halkın devamı olsalar da, hâlâ Avrupa tarihinde mevcuttur. Çok daha önceki bir olayı (Duljeb kadınlarına davranışı) ima eden Nestor'un Kroniği, tanrının en sonunda Avarları cezalandırdığını ve "bugün bile" Rusya'da: "Obri (=Avarlar) gibi yok oldular" gibi bir deyim bulunduğunu belirtmektedir (VIII). Özetlersek, Avarlar Pannonia'ya yeni gelen Macarlar ve özellikle Bulgarlar ve Hırvatlar gibi etraftaki halklar tarafından özümlendiler. Ancak yine de Avarlar tarihi bir bilmece olarak kalmaktadırlar. Tam olarak kimdiler? Bu soruya muhtemelen basit bir cevap veremeyiz. Uzun zaman önce, muhtemelen Rouranların politik mirasçılarıydılar ama birkaç belirsiz dil bilimi göstergelerinin teyit edeceği gibi, Orta Asya'yı terk eden grup esas olarak güçlü bir İran alt tabakası ile, Oğuz kabilesi insanlarından ve etraflarında toplanan diğer etnik ve dil birlikteliği olan gruplardan oluştuğu sonucunu çıkartabiliriz.

Avarların Slav göçlerinde veya güney doğu Avrupa'da toprak alımlarında, Toynbee'nin açıkladığı fikirleri kabul edilemez olsalar bile, kesin olarak kilit bir rolü vardı. Avarlar tarafından, Orta Çağ'da üstlenilen tarihi rol hakkında daha dolu bir anlayış kazanmak için daha çok araştırma yapılması gerekiyor. Bununla birlikte, mevcut belirtilere dayanarak, rollerinin kesinlikle önemli olduğu sonucuna varabilmeliyiz.

Prof. Dr. Emil HERSAK

Göç ve Etnik Araştırmalar Enstitüsü / Hırvatistan

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 2 Sayfa: 641-657

Dipnotlar :

1. Daniela Fausta'nın Herodotus'unun yorumunun her iki dildeki İtalyanca baskısına bakınız - Erdoto, 1994: 221.
2. Omelian Pritsak, Siyengi'nin (Wades Giles formunda Hsien-pi) esas yapısından, Türkçe konuşan Sabirlerin Sabir olarak okuduğu kabile isimlerinde türetmiştir.
3. Yuezhi'leri etnik veya dil bilimi bakımından tanımlamak zordur. Çin kaynaklarında, Modun/Mete (Maodun, *Bagatur, 209-174 BCE) boyunduruğundaki erken Hun hanedanlığının genişlemesi ile bağlantılı olarak ortaya çıkarlar. Modun onları yenmiş ve Kushan devletini kurdukları güney batıya çekilmeye zorlamıştır. İlk başlarda İranlı veya Tohar bir grup olarak görünüyolar.
4. Türkçe kök, bazen "göksel, tanrısal" olarak tercüme edilse de, "mavi gök" anlamında (cf. Türkçe gök, "gökyüzü, sema") mavi demektir. Türklerin bir gök inançları olduğu gibi, mavi renk genel Avrasya (ve Çin) renk şemasında benzeri şekilde bağlayıcı bir atama belirtiydi. Mavi (veya gölgeleri) doğu'yu belirtirdi. Bu anlamda Kök Türk Türk Kağanlığı'nın doğu kanadına en uygundur.
5. Bu, Avarların Pannonia'ya gelişlerinden onlarca yıl sonra meydana gelmiş olabilir.
6. Örneğin, Papaz Paul Historia Langobardorum'unda Avarların kralları Hunni'nin adını alan Hunlar olduğunu yazmıştır, posteo de regis proprii nomine Auares appellati sunt (Hist. Lang. I. 27).
7. 453'te Atilla'nın ölümünden sonra, Hunların önceki Alman soyundan gelen, Gepid kralı Ardaric'in önderliğini yaptığı müttefiklerinin bir bölümünün, Atilla'nın oğlu Elak'ı yenmesinden sonra, Orta ve Doğu Avrupa'daki Hun konfederasyonu çabucak dağılmıştır. Kalan Hunların büyük çoğunluğu Atilla'nın diğer oğulları ile beraber aşağı Tuna ve ilerideki Pontic steplere kaçmışlardır.
8. Kuzey Afrikada ki Vandal Krallığı'nın yıkımı ve işgali çabuk olmasına (533 ila 534 arasında sadece birkaç ay süren hareketler) ve daha sonra Justinyen'in Güney Doğu Hispania'yı hemen hemen kolaylıkla işgal etmesine rağmen (552-554), Ostrogotlara karşı olan mücadele 533'ten 555'e kadar sürmüştür.
9. Kayseri Piskoposu (MS 6. Yüzyıl) kin duymadan durumu özetlemiştir: " İyon körfezinden,

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

Yunanistan'ın ve Trakya Kerson'un da dahil olduğu Bizans'ın dış bölümüne kadar İllirya ve Trakya, tümüyle her sene Hunlar (yani Bulgarlar, EH), Slavlar ve Antlar tarafından Justinyen'in Roma İmparatorluğu'nu devraldığı zamandan beri yönetiliyordu ve bölgede oturanlara çok zarar verdiler" (Anecdota, XVIII. 20).

10. Sırp yazar Vladimir Jankovic (1930-), Kağan adlı ilginç romanında, Avarların Duleb kadınlarını atların arka taraflarına benzettiklerini arka taraflarının görünüşü hakkında ne kadar alay ettiklerini anlatır (Jankovic 1990: 28). Benzer bir edebi motif bundan çok önce Hırvat yazar Milutin Mayer (1874-1958) tarafından Dolazak Hrvata'la (=Hırvatların Gelişi) adlı romanında geliştirilmiştir.
11. Vebanın ciddi bir şekilde yerli nüfusu (ve savunmayı) zayıflatması, Alboin'in Bizanslılardan İtalya'yı almasını kolaylaştırmıştır. Diyakoz Paul bunu açık olarak belirtmiştir (Hist. Lang. II 26). Langobard-Gepid sa vasına dair Büyük Göç'ten meşhur hikâyelerden birini anlatır. Şöyle ki, Gepid kralı Cunnimund'u katlettikten sonra, Alboin kafatasından bir kadeh yapmıştır. Kralın kızı Rosamund'u yanında İtalya'ya götürmüş ve daha sonrada onunla evlenmiştir. Onu Babasının kafatasından içmeye zorlayınca, kadın intikam almaya yemin eder. Planları, Alboin'in en sonunda 571'de öldürülmesiyle gerçekleşir (I 27). Bu hikâye içinde Avar veya Bulgar etkileri olduğu içinde ilginçtir-kafatası-kadeh motifinin ilk örneği MÖ 2. Yüzyıla, Hun lideri Modun'un yendiği Yuezhi kralının kafatasını kadehe dönüştürmesidir. Bu töreye dair başka örnekler Rouranlar, Bulgarlar ve Peçenkler (bakınız Moss ve Diehl 1962: 18; Gumilev 1967: 19; Kovachevich 1977: 90, 160; Schreiber 1983: 57; Gdffart 1988: 392; Klyashtorniy 1989: 247; Pletneva 1989: 42) arasında vardır.
12. Bu muhtemelen Türk Şad'ın "Türklerin prensi"nin çarpıtılmış halidir.
13. Slav şef Daurentius Avarlara boyun eğmeyi reddetti. Menander onun konuşmasını yazdı: "Güneşin ışınlarıyla ısınanlar arasında bizim gücümüze boyun eğdirebilecek olan kim? Biz şöyle ki ötekileri yönetmeye alıştık, ötekilerin bizi yönetmesine değil. Savaşlar ve kılıçlar olduğu sürece biz bundan eminiz. "Avar elçileri de aynı şekilde ukalaca davranınca, Daurentius onları öldürttü. Avarlar saldırıp, savaştan sonra da Slavların önceden ele geçirdiği 10, 000 Bizanslı esiri serbest bıraktılar (Ostrogorski 1955: 92; Kovachevich 1977: 70; Grafenauer 1978: 301).
14. Paul'un bize anlattığına göre Kağan onunla evlenir ve bir gece geçirir. Daha sonra onun 12 Avar tarafından ırzına geçilmesine izin verir ve sonra da kampın ortasında, ona en uygun kocanın bu olacağını söyleyerek, sivri uçlu bir demir kazığa sokarak öldürtür (Hist. Lang. IV 37).
15. Belirttiğimiz gibi Slav saldırılarının kesin tarihleri şüphelidir. Bazı yazarlar Selanik'in 3. kuşatmasını 614, diğerleri de 618 veya 619 olarak tanımlarlar. İstanbul'a yapılan Büyük Avar-Slav saldırısının (bahsedeceğimiz) bu erken döneme konulması hakkında da öneriler olmuştur (617 veya 619'da) (bakınız Ostrogorski 1955: 188-189; Kovachevich 1978: 64; Grafenauer 1978: 321).
16. Bazen 80, 000 rakkamı belirtilmiştir (bakınız Jirecek 1990: 56; Sisic 1990: 223).
17. Nikephorus Bizanslıların sonradan ölü Slavlar arasında kadınların da bulunduğunu keşfettiklerini belirtir (I8. 2-14). Sarmatlar arasında dişi savaşçıların (yani "Amazonlar") bulunduğu artık kanıtlanmış bir gerçek olduğuna göre, Slav gücü bazı İran birliklerini de kapsayabilir.
18. 19. yüzyılın sonundan beri, tarihçiler Kubrat'ın isyanı ve zaferini, Constantine Porphyrogenitus'un da kaydında belirttiği gibi Hırvatların gelişine bağlamaya çalıştılar. Şöyle ki, Hırvatların, Heraclius'un emri üzerine Avarlarla savaştığını ve imparatorun emriyle önceki Avar topraklarına yerleştiklerini anlatmaktan başka, Porphyrogenitus muhtemelen otantik Hırvat geleneğinin bir parçası olan başka bir göç efsanesini belirtmektedir. Bu hikâyeye göre, Hırvatlar kuzeyden beş erkek kardeş; Kolukas, Lobelos, Kosentzis, Mouchlo, Chrobatos ve üç kız kardeş: Touga ve Bouga önderliğinde geldiler. Beş erkek kardeş fikri, tarihçilere Kubrat'ın beş oğlunun Bulgar göç hikâyesini hatırlatırken, efsanevi Hırvat liderinin isminin, yani Chrobatos'un, Kubrat'ın kendisini hatırlattığı görünüyor. Kubrat'ın ismi, Bazıları gerçekten Hırvat liderinin ismine ses ve form olarak çok yakın olan çeşitli telaffuzlarda ortaya çıkıyor (Chrobatos, Dhudbadr, Chubraat, Quetrades, Kour't). Bu nedenle İngiliz tarihçi John Bagnell Bury (1861-1927) şöyle yazmıştır: "Bu Hırvat efsanesinin Bulgar Krobat (veya Kubrat) ve beş oğlu efsanesi ile çok güçlü ailevi benzerlikleri vardır, ve bu nedenle Krobat'ı ve Hrobat'ı Hun halkının tarih öncesi kahramanıyla aynı tutmakta tereddüt etmemiz gerektiğine güçlü bir şekilde düşünüyorum...". Devam eden cümlelerinde, Bury, Hırvat unvanı ban'ı (vali, vekil) Avar Kağanın ismi olan Bayan'dan ve hatta Kubrat'ın büyük oğlunun ismi olan Batbayan'dan türetmeye teşebbüs etmiştir (bakınız Sisic 1990: 250). Daha yakın zamanlarda, Otto Kronsteiner ve Walter Pohl gibi yazarlar Hırvat kökenlerinin yeni "Türk" (Avar, Bulgar vb.) yorumlarını geliştirdiler. Bununla birlikte, uygun tarih - 2. -3. yüzyıllardan kalma yazıtlardaki Tanais'teki "Hırvat" etnoniminin ilk zikredilişi ve

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

Hırvat etnik varoluşları efsanesinde dişi liderlerin ortaya çıkışını, alternatif İran (Sarmat) teorisi ile çok daha uzlaşmaktadır. Nitekim, bizim görüşümüze göre, aralarında Hırvat etnoniminin ilk ortaya çıktığı insanlar, ilk olarak Don nehrinin ağzında, eskiden Yunan kolonisi olan Tanais'e yakınlarında yaşayan İranlı bir gruptur. 3. yüzyıldan 5-6. yüzyıla kadar bu grup da, dil bilimi açısından erken dönem Slav halklarca özümsemiş, muhtemelen Ant birliğinin bir parçası olarak batıya doğru ilerlemiştir. Anta kabile birliğinin Avarlarca 602'de yıkımından sonra, onların parçası olan Hırvatlar kendi başlarına hareket etmeye başlamışlardır. Bizansla bağlar ve Avarlara yönelik ortak düşmanlık bu tip bir tarihi çerçeveye iyi uymaktadır (bakınız: Hersak ve Lazanin 1999).

19. Valuk veya Valuh özel isim değil, bir Slav unvanı olabilir. Birçok alternatif kaynaktan, isim, Slavca *vladyka, "yönetici" olarak tanımlanan Walduco olarak görünüyor. Belki de en önemlisi, Bulgarları kabul ederek Bavaryalı Prens hem Franklardan, hem Bavaryalılardan hem de Pannoniyalı Avarlardan bağımsızlığını ilan ediyordu. Öteki yandan, Karantanya veya daha detaylı olarak, Valuk'un "Windih ucu" muhtemelen Samo'nun krallığının bir parçasıydı. Buda Alzeklerin neden orada hem (ilk başta kaçtığı) Avarlardan hemde (Bulgar mültecilerin çoğunu katleden) Franklar ve Bavaryalılardan kaçıp sığınma isteğinde bulunduğunu açıklayacaktır (bakınız Kos 1985: 148).
20. İlk önemli Karantanyan prensi Borut'un (d. 748/749) cacatius yazıtlarında adı geçmiş ve oğlu Gorazd (d. 885) ise benzeri bir şekilde "Karastus Cacatius" olarak adlandırılmıştır. Bu iki prensinde özel isimlerinin Avar veya genel olarak Türk olmalarında ön görülmüştür (bakınız Klaić 1989: 24-25).
21. Sloven tarihçi Milko Kos (1892-1972) Alzek adındaki her iki prensinde aynı kişi olduğu görüşündedir. (bakınız Kos 1985: 145-150).
22. 1989'da bu yazının yazarı Molise ve Sepino (Lat. Sepinium) kalıntılarını ziyaret etti. Rehber kitap Bulgarların Grimwald'in saltanatı sırasında yerleştiklerini belirtiyordu. 1970'te yerli bir gazetede çıkan bir köşe yazısı, Molisan köyü olan Cantalupo'nun Bulgar yerleşiminin merkezi olabileceğini yazıyordu. İsmi tahminen "han'ın kampı" olarak açıklanan "khan-teleped" ten geliyordu. (Franco Romagnolo - "nel Molise vivono ancora: albanesi, bulgari e croati", Nas jezik/La nostra lingua. Rome, 1970, 5/6, p. 9).
23. Piskopos Nikephoros Kubrat'ın, 660 veya birkaç yıl sonra gibi daha gerçekçi bir tarih bulunabilmesine rağmen, imparator Konstantin IV'in saltanatı (668-685) sırasında öldüğünü belirtir (bakınız Litavrin 1995: 229, 238).
24. Roma'daki Papanın Bizans boyundurluğu altında olduğunu ve Langobordlar ile Papanın arasındaki ilişkilerin devamlı gerildiğini aklımızda tutmalıyız. Daha önceden, Langobardların Aryen Hristiyanlar olmasından ve resmi Katolik Hristiyanlığının en şiddetli düşmanları olmalarından, bu mücadelenin ideolojik bir tarafı vardı. Ancak, 7. yüzyıl boyunca Langobordlar gittikçe Katolikliği kabul ettiler ve bu gidişatın karşıtları olmasına rağmen, 700 yılına gelince Langobard Kralları Katolikti. Geriye kalan ise çoğunlukla İtalyadaki Bizans topraklarının kontrolü için olan mücadeleydi.
25. Örneğin, Hırvat tarihçi Ivo Goldstein (1958-) Obrovac, Obrovo vb. gibi yer isimlerinin "hemen hemen kesin olarak" Obri olarak adlandırılan Avarlardan değil, Slav fiili obravati'den türediğinin üstünde durmuştur (1992: 128). Bu olabilir ancak, bir yerleşim yeri veya kamp yeri çevresinde dairesel bir hendek yapmak anlamına gelen (rov) obravati fiili, Frankların, Pannonia'daki ana Avar kampını belirten hring (ring) terimiyle mükemmel uyuyor. Genelde, terimin, Avarlar tarafından başka yerlerde step geleneklerine uygun olan dairesel kamp yerleri gibi aynı tarz kamplara uygulandığı görülecektir.

Kaynaklar :

- BARBER, Elizabeth Wayland. The Munnies of Ürümchi. Londra: Macmillan, 1999.
- CAROLINGIAN CHRONICLES. Royal Frankish Annals and Nithard's Histories. Bernhard Walter Scholz ile Barbara Rogers tarafından tercüme edildi. Ann Arbor: University of Michigan press, 2000.
- CONSTANTINE PORPHYROGENITUS. De Administrando imperio. Gy. Moravcsik tarafından yayımlanan Yunan yazısı, R. J. H. Jenkins tarafından İngilizce tercümesi yapılmıştır. Dumbarton Oaks: Center for Byzantine Studies, 1967.
- EINHARD. Vita Karoli Magni /nivot Karla Velikog. Zagreb: Latina et Graeca, 1992.
- EINHARD and NOTKER THE STAMMERER. Two Lives of Charlemagne. Lewis Thorpe tarafından

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

bir önsöz ile tercümesi yapılmıştır. Harmondsworth: Penguin, 1974.

- ERDELI, I. "The Avars", in: Puchov, P. (ed.) Peoples that Vanished. Moscow: Nauka, 1989, pp. 93-102.
- YEREMEEV D. Y., "Tyurk'-etnonim iranskogo proiskhojdeniya (K probleme etrogeneza drevnikh tyurkov)", Sovetskeye Etnografya, br. 3, pp. 129-135.
- GEARY, Patrick J. Before France and Germany. The Creation and Transformation of the Merovingian World. New York - Oxford: Oxford University Press, 1988.
- GOFFART, Walter. The Narrators of Barbarian History. Princeton: Princeton University Press, 1988.
- GOLDEN, Peter B[enjamin] . An Introduction to the History of the Turkic Peoples. Ethnogenesis and State-Formation in Medieval and Early Modern Eurasian and the Middle East. Wiesbaden: Harrassowitz, 1992.
- GOLDSTEIN, Ivo. Bizant na Jadranu. Zagreb: Latine et graeca/Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1992.
- GRAFENAUR, Bogo. Zgodovina slovenskega naroda, I. Ljubljana: Driavna založba Slovenije, 1978.
- GREGORY OF TOURS. The History of the Franks. Penguin: Harmondsworth, 1974.
- GUMILEV, Lev Nikolaevich, "Eftaliti i ikh sosedi v IV v.", Vestnik Drevney İstorii, no. 1, 1950, pp. 129-140.
- GUMILEV, Lev Nikolaevich, Hunni-Srednyaya Aziya v drevnie vremena, Moskova1960. GUMILEV, Lev Nikolaevich, Drevnie Tyurki, Moskova1967.
- HERYAK, Emil and Sanja LAZANIN. "Veze srednjoazijskih prostora s hrvatskim srednjovjekovljem", Migracijske teme (Zagreb), 1999, 1-2: pp. 15-34.
- [HERODOTUS] Erodoto. Storie vol. 2 (libri III-IV), traduzione di Augusta Izzo d'Accini, note di Daniela Fausti. Milano: Rizzoli, 1996.
- JANKOVIO, Vladimir. Kagan. Beograd, 1990.
- JELISEJEV, Valim; Jean NAUDOU, Gaston WIET, Philippe WOLFF. "Velike civilizacije srednjeg vijeka", I. Historija 2ovje2anstva, kulturni i nau2ni razvoj, sv. III. knj. 1. Zagreb: Naprijed, 1972. (original: Les Grandes civilisations du Moyen Age).
- YIRECHEK Konstantin, istoriya Srba, Politichka istoriya do 1537. god. Kn. 1, Beograd 1990.
- KLAIO, Nada. Srednjovjekovna Bosna. Politi2ki polo{aj bosanskih vladara do Tvrtkove krunidbe (1377.) g. Zagreb: Grafi2ki zavod Hrvatske, 1989.
- KLYASHTOTNIY S.G., "Gunnskaya derjava na vostokeye"istoriya Drevnego Mira, Upadok Drevnikh Obshestva, Moskova1989.
- KOVACHEVECN Yovan, Avarski kaganat, Beograd 1977, 239 str.
- KOS, Milko. Srednjeve{ka zgodovina Slovencev. Ljubljana: Slovenska matica, 1985.
- KRONSTEINER, Otto. "Gab es unter den Alpenlawen eine kroatische ethnische Gruppe", Wiener slawistisches Jahrbuch, 24 B. Wien-Köln-Graz, 1978, pp. 137-15.
- LITAVRIN G. G., (ed.) Svöd drevneyshikh pismennikh izvestiy o slavyanakh II (VII-IX), Moskova 1995.
- MAYER, Milutin. Dolazak Hrvata. Zagreb: Bil-commerce, 1995.
- MENGES, Karl H[einrich] . The Turkic Languages and Peoples. An Introduction to Turkic Studies. Wiesbaden: Harrassowitz, 1968.
- MOSS, H. St. L. B. and Charles DIEHL. "The History of the Byzantine Empire: An Outline", in: N. H. Baynes and H. St. L. B. Moss (ed.), Byzantium: An Introduction to East Roman Civilization. London: Oxford University Press, 1962.
- OSTROGORSKI, Georgiye, istoriya Bizantiye, Beograd 1969.
- OSTROGORSKI, Georgiye, (ed), Vizantiski izvori za istoriyu naroda Yugoslaviye, Beograd 1955.

AVARLAR: ETNİK YARADILIŞ VE TARİHLERİNE BİR BAKIŞ

- [PAUL THE DEACON] Paolo Giacono. Storia dei longobardi/Historia Langobardorum. Milano: TEA, 1990.
- POHL, Walter. Die Awaren: ein Steppenvolk in Mitteleuropa, 657-822 n. Chr. München: Verlag C. H. Bech, 1988.
- POHL, Walter, "Osnove hrvatske etnogeneze: Avari i Slaveni", in: Neven Budak (ed.) Etnogeneza Hrvata. Zagreb: Matica hrvatska, 1995, pp. 86-96.
- [PROCOPIUS] . The Anecdota or Secret History. London - Cambridge (Mass.): Loeb Classical Library, 1969.
- PLETNEVA S., Kochevniki srednevekovya, Moskova1982.
- S. Pletnyova, "The Polovtsy", "The Pechenegs", "The Khazars", in: Puchov, P. (ed.) Peoples that Vanished. Moscow: Nauka, 1989, pp. 35-46, 49-60, 62-72.
- NESTOR, Letopis po spisku monakha lavrentiya-Povest vremyannikh let'; Die Nestor-Chronik, Slawistische Studienbücher, VI., Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1969.
- PULLEYBLANK, Edwin G[eorge] . "'Chinese' vs. 'Barbarian' in Ancient China: The Evolution of Concepts of Ethnicity form Zhou to Qin-Han", Berkeley Institute Conference, March 1995 (unpublished paper).
- PULLEYBLANK, Edwin G[eorge] . »The peoples of the Steppe Frontier in Early Chinese Sources«, Migracijske teme (Zagreb), 1999, 1-2: pp. 35-61.
- SCHREIBER, Herman. Gli Huni. Milano: Garzanti, 1983.
- Ferdo. Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara. Zagreb: Matica hrvatska, 1990.
- SKOK, Petar. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, II. Zagreb: JAZU, 1972.
- [THEOPHYLAKT OF SIMOKATTA] Feolilakt Simokatta, istoriya, Moskova1996.
- TOYNBEE, Arnold J[oseph] . A Study of History, I-II. Oxford: Oxford University Press, 1987.
- TUCHMAN, Barbara W. A Distant Mirror. The Calamitous 14th Century. Harmondsworth: Penguin, 1979.
- [VASMER, Max] Maks Fasmer, Etomologicheskiy slovar russkogo yazika, I-IV, Moskova1987.
- ViKTiROVA, Lidiya Leonidovna, Mongoli, Proiskhojdenie naroda i istoki kulturi, Moskova1980.